

Gospodarske stvari.

Gospodarske skušnje.

* Da sadna drevesa ne pozebejo. — Maršikak gospodar je že tožil, da so mu pozebla mlada drevesa, in vendar jim, kadar jih presajajo iz drevesnic, ni za to mar, da bi jim kole prav postavili. Postavljajo jih na severno ali severno-izhodnjo stran, češ, da jih tako postavljeni kol zmrzline varuje; al to ni res. Se raje pozebejo po tem. Ako gospodar hoče mlada drevesa obvarovati pozeblina, naj kol na južno ali južno-zahodnjo stran drevesa tako postavi, da (ako je kol 3 do 4 palce debel) sonce prosenca in svečana meseca mladih drevesec od ene do treh popoldne od vrha doli ne more obsejati. Ker so prva leta drevesa najbolj občutljiva, jih tako postavljeni kol že varuje, da ne pozebejo. Tudi to pomaga, ako drevesa od božiča do sušca na sončni strani s slamo ovežeš.

* Da se krava čisto pomolze — je dobro vsak čas, še bolj pa je potrebno, kadar živini klaje primanjkuje. Tako priporoča časnik „Fr. Bl.“ ter pravi: Znano je, da krava čedalje manj mleka daje, ako se ji vime popolnoma ne izprazne, to je, ako se čisto ne pomolze. Ta nemarnost je škoda gospodarju, pa tudi živini, ker iz zaostalega mleka se napravi mnogokrat ovčec ali sajovec na vimenu. Ako pa živini klaje primanjkuje, že zavoljo tega manj molze, — in ako se mleko vrh tega še po nemarnosti kravje deklet izgublja, je škoda toliko večja. Naj tedaj gospodinje pazijo na to, da deklet storijo svojo dolžnost.

Gospodarska novica.

* Novo — tartarsko — prosó. Neki pošten vrtnar v provincii Padovi (Provinz Padua), kateri kupčuje z različnimi rastlinami, je lansko spomlad iz jutrovihih dežel dobil nekoliko zrn tartarskega prosá, ki jih je vsejal in čuda velik pridelek po njih dobil. Vsaki kal je pognal 5 stebel, ki so kmali nad 9 čevljev visoka izrastla, pri tleh več kot 4 palce debela bila in nastavila kakor turšica perje košato, katero Tartarci sploh za živinsko klajo rabijo. Vsako steblo je imelo svoje latovje (Aehren), tedaj 5 iz enega zrna, z belim prosom, in sicer tako polno, da v eni lati so jih našteali okoli 10.000, to je, 10 tisoč ali 10 tavžent. Lepa bela moka se melje iz tega prosa, iz ktere same se peče dober kruh, ali pa se meša s pšeničino ali turšičino moko, povsod v Tartarii. Latovje stoji iz začetka pokoncu, pozneje je teža nagne, da visi kakor grozdje, in tudi najhujši viharji ne stresejo zrn z latovja. Seje se takrat kot turšica in obdeluje se tudi tako. — Ker med našimi kraji in tartarskimi ni razločka, se tedaj utegne to prosó tudi pri nas dobro obnašati. Ker je dober človešk živež, pa tudi tečna živinska klaja, je tartarsko prosó skušnje vredno. *) — Tako pišejo „Landw. Blätter aus Tirol.“

Národne stvari.

Kmet in národnost.

Spisal dr. J. Mencinger.

Najimunitniša prizadeva našega veka je napredovanje.

To napredovanje posebno v tem obstaja, da se ne samo v posameznih ljudéh, temuč tudi v celih narodih

*) Skusili bomo saj nekoliko tega prosá za poskušnjo dobiti iz Padove. Pis.

zatirajo in odpravljajo slaba, škodljiva nagnjenja in navade, in da se dobre omikavne moči za občni blagor budijo, vadijo in rabijo. Med dobrimi močmi posameznih ljudi in narodov jih je pa nekaj, ki jih dolgo časa niso čislali ali jih pa nezadostno, celó napčno gojili; tudi so se posamezni narodni stanovi in deli proti drugim zanemarjali. Še le zdaj je nastopil čas: da se glasno terja izobraževanje vseh dobrih in koristnih človeških moči in da naj omika vsak stan, vsak del naroda po primeri obsega.

Tirja se tedaj občna národna omika.

Omika pa mora biti národna ne samo po obsegu, temuč tudi po duhu; postaviti se mora na dušni národni temelj, ako hoče biti primerna, zdatna in stanovitna. Narod in vsak stan izobraževati se mora z vednim ozirom na svoj značaj, na svoje posebne lastnosti in zmožnosti. Tiste podedovane posebnosti, ki razločujejo narod od naroda, stan od stanú, so pa stanovitne moči, na ktere se dá omika opirati, in komur je mar za občni napredek, moral bo pri národnem izobraževanju gledati na prirojeno národno posebnost, na tisto staro in blago národno moč, ki jo imenujemo: národnost.

Ne tuja dojenica; lastna mati naj redí slovensko omiko!

Narod se pa ne smé v duhu národnosti samo izobraževati, ampak tudi želeti in vedeti mora, da se národno izobražuje. Le otrok in suženj dela brez zavesti ali volje. Naš narod je pa že odložil sužnji jarem in dorastel je tako krepek, da mu je premajhna otroška zibel!

O tej národni zavesti sem se namenil nekaj pisati in sicer pretresati vprašanje: kako bode poglavitni stan našega naroda: kako bodo kmetje, poljedelci, sploh tisti naše domovine prebivalci, ki so do zdaj najmanj vživali prostosti in omike, sprejeli novo idejo (misel) národnosti?

Prevažno je to vprašanje.

Ne namerjam in ne morem rešiti ga, ker premalo sem imel časa in priložnosti o tej reči dosti premišljevat. Tedaj pišem le za poskušnjo in z namenom, spodbuditi veljavne pisarje, ki bolje poznajo kmeta in národnost, ki tudi znajo razlagati bolj urjeno in temeljito.

I.

Največi del našega naroda odštejejo kmetje. Nad 800.000 imamo poljedelcev. Pa ne samo po številu, tudi po národni kreposti so kmetje največi del naroda. Kmet je národu tisto zdravo deblo, ki poganja vedno nove mladike, tista korenina, ki skupni narod vedno navdaja z mladim krepčavnim sokom. Kmet je národu pomladivna moč; vendar je vedno star. Svoje šege, kmečko nošo, celó besedi zavijanje je prinesel iz starodavnih časov. Stari običaji so mu podedovani po davnih očakih, vendar tako lepi in mladi so mu, da jih zapusti tudi svojim potomcem. Kmet nam je edina shramba naše stare zgodovine. Rešil nam je stare pravljice in lepe pripovedke, starinska imena in besede; rešil nam je nepokvarjeni slovenski značaj in obraz — vse slovenstvo nam je le on rešil. Velik del mestnjanstva, skoraj vse plemstvo se je izvrglo, to je, ponemčilo ali poitalijančilo; kmet pa je ostal Slovenec stare korenine, kakor ga je Bog ustvaril, akoravno so se naše meje na vseh straneh ožile, kakor otoki iz glinjaka sredi burnega morja. Kmet je ostal slovensk z dušo in telesom, z besedo in djanjem, z vsemi šegami in navadami, — samo navdušena národna zavest ni se še izbudila v njem. On vidi vsaki dan solnce izhajati in zahajati, pa za Newtonove in Kopernikove

nauke mu je malo mar; on vsak dan vidi, da je Slovenec, ne pa kaj drugega, on to vidi in čuti, — dalje ne premišljuje rad. Za vprašani: zakaj in čemu? odgovora ne išče rad posebno ne v visokem premišljevanji in duhtanji. On si sploh ne beli rad glave; temuč v svojem mišljenji in delovanji se drži šege in navade svojega kraja in stanu.

Se bo li kmet kmali zavedel svoje narodnosti? Kmet, ki nam je rešil slovenstvo in toliko dobrega blaga, drži se tudi trmasto marsičesa, kar je starinsko in tu in tam prestaro. Kako trdno se drži starih prislovic, starih običajev pri ženitvah, osminah, v obleki, celó v obdelovanji svojega polja. Posebne navade so v posameznih okrajih in selih. Tu imajo svoje posebne kmečke svetnike in pomočnike, imajo posebne priimke in otrokom dajejo svoja posebna kmečka imena. Kdor dá otroku pri krstu ime nenavadno v soseski (gosposko ime), zasmehovan je, in kdor bi vrival gosposka imena, zdražbo bi delal. Kmet hoče stari kmet ostati, in kakor se trdno drži svojega zemljišča, da le v največji sili kaj proč prodá, kakor z ostro pazljivostjo varuje svoje mejnike, tako se tudi trdno drži svojega podedovanega stanu.

Marsikteri gospod hrepení po častnih svetinjah, marsikteri mestnjan si prizadeva doseči imenitnost in plemenitaštvo. Kmetu pa ni mar ne za lišp brez cvenka in ne za ime brez dobička: on hoče kmet ostati. Večkrat so se kmetje uprli proti grajščakom in gosposkam, pa nikoli niso terjali, da bi sami bili grajščaki in gospodje, temuč terjali so „staro pravdo“, dajte nam naše pravice in ne zatirajte nas, da moremo kmetje ostati.

„V potu svojega obraza boš kruh jedel“ — je kmetu osodna beseda. Žuljave roke so njegova dedšina od nekdanj. Pa on se tudi ponaša z žuljavimi rokami. Kadar s pestjó ob mizo vdari, takrat si več misli kakor gospod takrat, kadar pritisne svoj pečat pod pismo. Kolikokrat se sliši: kmečki stan je prvi stan; kmet vse redí; ako bi kmet pšenice ne sejal, bi gospod ne jedel belega kruha. Bolj častno mu je delati z drevesom kakor s peresom, pa zdí se mu tudi teže. Kadar vidi uradnika, ki je šest ali sedem ur lepega dne sedel med prašnimi pismi in se zvečer sprehaja po polji, da užije nekaj krepkega zraka pod milim nebom, ga od strani pogleduje kakor lenega postopača, ki čas trati in živí ob kmečkih žuljih.

Tako ima kmet svoje moštvo in neko trmo, da se odteguje od družih stanov in se nerad sprijazni z mišljenjem, ktero ni prišlo iz kmečkih možganov.

Kdor se je trudil za blagor kmečkega stanu, ve povedati: kako nerad pustí stari red ali prav za prav nered poljskega in hišnega gospodarjenja; kako nerad se loči od nezdrave obleke ali nezdravega prebivališča, in kako težko je pri njem vpeljati vsakoršno poboljšavo, za ktero je treba drugačnega dela ali daljnega čakanja na gotov dobiček. Kmet si ne beli rad glave z rečmi, ki ne segajo v njegovo vsakdanje življenje. Prigodi se ti celó, da bo z glavo majal, ako mu kaj nenavadnega iz bukev razlagaš ali učeno dokazuješ, in če boš menil, da si ga trdno prepričal, rekel ti bo, da ni vse res, kar je v knjigah zapisano. Kmet tudi nima tistega spoštovanja proti učenemu ali zeló omikanemu človeku, kakor ga ima manj omikani gospod proti bolj omikanemu. Njemu je omikan gospod ravno gospod, ki to zná, kar znati mora zavolj svojega poklica, kakor tudi kmet delati mora po svojem stanu. Idealni svit omike in učenosti mu je neznan: učenjaka s pičlim premoženjem in malimi potrebami utegne celó milovati, da se je toliko trudil, toliko nočí prečuval in še — kmet ni postal!

Kogar ne častiš, od tega se pa rad ne učiš kaj

neznanega. Tisočletna zgodovina našega naroda, ki je kmeta napravila tacega, kakor ga vidimo, je naredila tudi, da kmet gospodu malo zaupa; a to skoraj drugače ni moglo biti.

Naši kmetje so bili nekdanj prosti. Njihovo občinsko življenje, dokler je bilo še sploh slovansko, bilo je obravnano po načelih najbolj proste družinske svobode. Ta popolna svoboda družin, občin in pokrajin je celó napravila, da narod ni bil toliko skupaj vezan, da bi se bil mogel braniti tujih napadov. Nesloga je vkrivila, da so naši spredniki zgodaj naložili sužinski jarem. Prosti kmet je tako postal podložni tlačan; veliko stoletij je tlako delal, in kar je bilo najhuje, delal jo je tujim gospodom.

Bili so sicer kmetje podložni tudi pri drugih narodih. Pa ta kmečka podložnost je bila pri Slovencih huja kakor pri mnogih drugih narodih iz dveh vzrokov. Prvič so Slovenci nekdanj bili bolj svobodni kakor drugi, postavimo, nemški kmetje. Razločka med sužnjimi, prostimi in plemenitimi ljudmi stari Slovenci niso poznali; tedaj so potlej jarem teže čutili. Spomin na nekdanjo svobodo in prsto gibanje se dolgo ni dal zatreti. Še v šestnajstem stoletju so bile kmečke ustaje, ko so se kmetje bili za stare pravice — za „staro pravdo.“ Drugič pa so novi gospodje naselili se iz tujega naroda, iz naroda, ki je bil po svojem duhu in značaji, po svojih družabnih in osebnih pravilih vse drugači osnovan kakor naš. Ti naselniki, ki so si med našimi kmeti sezidali trdne gradove, dalje niso razumeli duha, besedi niti navad našega naroda; opiraje se na lastno moč in tujo pomoč niso bili posebno ljubeznjivi. Večkrat slišani pregovor: „kmetu se ne sme nikdar dobro goditi, sicer je prevzet“, se je na Slovenskem temeljito rabil. Kmet teh tujih, silnih gospodarjev ni mogel ljubiti in spoštovati, ker v njih je videl samo svoje tlačilce in roparje svojih starih pravic.

Ali ta nameravna in nepravilna odvisnost ni morala pustiti v kmečkem značaji slabega sledú?

Ti podložni časi so predolgo trajali in njih spomin je še preživ med kmeti. (Dal. prih.)

Slovensko slovstvo.

* Še enkrat g. Jesenkotova zemljepisna terminologija. — Ker sem svoje dni trudil se nekoliko tudi — zemljepisjem slovenskim ter odbral po kak izraz, ktereга sem zasledil zopet v Jes. zemljepisu, naznanil sem unidan, želeč slovenščini lepega napredka in razcveta, ob kratkem nektere dozdevke po „Novicah“, ne bi li se hotlo gosp. Jesenko-tu pri drugi izdatbi začetnice na-nje pomisliti. Le tako se je zgodilo, da sem jaz, neprofesor, drznil črhiniti besedico o tem. Ali oglasil se je na to v strastnem, mojo malenkost čez 30krat imenujočem zagovoru brezimenik J. P., kteri je zbog iste začetnice nedavno z brezimeno vljudnostjo planil tudi nad g. Ogrinca v „Slovenca“, češ, da za pretresanje bukev hoče se sposobnosti, s čimur jo menda jaz dobivam, da imam dosti. Dobro jo je zadel naš brezimenik, toda sposobnost ne sodi se niti po lastnem domišljevanji (sicer bi jaz in brezimenik bila lahko slovenskih pisateljev prvaka), niti po profesorskem dekretu, marveč sodi jo potem, kar je kdo kos napisati ter napisano dotrditi, večina sprevidnih čitateljev, sodbi kterih se tudi jaz zaupno izročam. Dogovorivši to imel bi umakniti se, vendar dopustite mi, drage „Novice“, da za tiste, kterim ni „lana caprina“, kako se ktera slovenska beseda piše, povem vodila, iz kterih undanje moje opombe iztekajo, in dodam nekaj v dopolnitev istih. Moja vodila pa so: 1. Ne odhajajmo vsaj v knjigi še dalje od Hrvato-Srbov. 2. Terminologične novinke

se napravi drevesnica, se ne more natanko povedati; po navadi bi jo nasvetovali kakošnih 100 sežnjev (klafter) dolgo in tudi 100 čevljev široko; pa prostor tudi za polovico manjši vtegne dosti velik biti, ako se vsako leto tretji del obseje. (Dal. prih.)

Nektero svinsko mesó strašno nevarno človeku.

„Novice“ so že povedale svojim bravcem, da v severni Nemčiji je v poslednjih letih strašne smrti pomrlo že veliko ljudi, kateri so svinsko mesó jedli, v katerem so bili neki črviči, ki se trihini imenujejo in v vrsto mehurčastih spadajo kakor ikre. Dozdaj nismo ne na Hrvaškem ne na Ogerskem in nikodar v našem cesarstvu slišali o tej nesreči, čeravno so nam Nemci, zlasti Prusi, sumili našega ogerskega prešiča, da se v njem rad zarezja ta črv, s katerim je zlasti meso včasih kakor nasejano, pa je žival tako majhna, da se z navadnim očesom komaj vidi. Ako je človek take črviče povžil z mesom, klobasami itd., razjeda živa ta žival po njem, dokler mu ne piči srca ali družega imenitnega drobú. — Srečni smo bili v našem cesarstvu, da nismo še vedeli od te bolezni; al nedavno je na meji saksonski zbolelo 34 ljudi, ki so vžili klobas iz Saksonije čez našo mejo pripeljanih. Ministerstvo je brž prof. dr. Müller-a in dr. Knoppa poslalo v te kraje in naprej, da pozvedata, kako in kaj — našemu cesarstvu v odvrnjenje te najstrašnejše bolezni.

Národne stvari.

Kmet in národnost.

Spisal dr. J. Mencinger.

(Dalje.)

Za časi starodavnega posilnega gospodarstva pa je prišla dôba, v kateri se je gospôda jela nekaj bolj s kmetom pečati, in mu je marsikaj zapovedovala, kar je menila, da mu bode koristno. To je bila dôba uradne in grajščinske birokracije, — tisto pisarniško gospodovanje, ki se je vtikalo v vsako mrvice. Vsemogočno pisarstvo je nadlegovalo vse stanove, še posebno pa kmeta. Kmet je bil ohranil iz starih časov vsaj nekoliko občinske samostojnosti in samouprave; to ravno mu je pa birokracija močno ostrigla. Gospodje, ki so kmeta malo študirali, ki so v kmečkem stanu videli le veliko narodno drhal brez lastnega značaja in volje, so na kmetih srenjske in družinske reči tako vravnovali, da kmetom nikdar ni bilo po volji, ker ni bilo primerno kmečkemu čutju in značaju. Birokracija se je vtikala celó v posestne in osebne zadeve, govoriti je imela pri hišah in hlevih, pri polji in gozdu, pri kozah in konjih, pri kotlih in dimnikih. Enkrat je bila tako učena, da je kmet ni razumel, enkrat tako malenkostna, da se je kmet smejal, ako se ni jezil — vse to pa samo zavoljo tega, ker so menili, da kmet ne more obstati brez njih in da nima dosti uma in pameti, prevideti, kaj mu koristi. Kmetje od tega ravnanja niso vedeli očitnega haska, a plačevali so od leta do leta več davščine; tedaj tudi niso mógli verjeti, da so ti gospodje njim v resnici tako dobrotljivi.

Če je zgodovina narodna šola, bili so kmetje več stoletij v ostri šoli; česa pa so se naučili v tej čudni šoli? Tolikoletna podložnost in toliko žalostnih skušenj moralo je sled zapustiti v kmečkem značaju. Ta sled gotovo ne more biti dober in kazí druge prirojene kmečke lastnosti. Kmet je bil velikokrat zaničevan, vedno na najnižji stopinji človeške družbe; v stiski in krivici je bil dostikrat zapuščen, večkrat ni vedel pravega pota k pomočniku, večkrat se mu ni moglo

pomagati proti mogočnemu gospodu, in kadar stisek ni mogel več pretrpeti ter si je v obupnem srdi sam pomagal po krivem potu, dosegel je — kazen. To pa je sčasoma vzelo kmetu ponosno moštvo in živo svobodoljubnost, pa navdalo ga je z živim strahom pred gospodo in z nekako potuhnjeno neodkritosrčnostjo. Če pri nekterih zapazimo neprijeten hlapčevsk značaj in priliznjenost, izvira to ravno iz tega vzroka. Nezaupnost in strah pa sta napravila sovraštvo. Sovražimo tega, kogar se bojimo, in ne obotavljamo se veliko, enkrat malo nagajati temu, ki nam je enkrat zeló kljubal. Mnogo kmetov nič ne zaupa ljudém, ki gospôsko sukajo nosijo in nemški govore: poslušaj jih, pa ne verjame jim družega nego to, kar bi si sam lahko mislil. Večkrat obljubi, pa obljube ne izpolni, posebno če je treba v žep seči, in če more gospôda brez kazni okaniti ali zvoditi, je to marsikteremu veselo maščevanje za vse, kar so njegovi spredniki, ali kar je morebiti on sam trpel od gospôde.

Tako so žalostne dogodbe preteklih deset stoletij kmetu vzele dokaj čednosti, in mu zmedle dobro mišljenje. Močno so pokvarile osebno nrvnost in skoraj popolnoma uničile politično zavednost. Kako bo svobodoljuben, kdor svobode nikdar ni okusil? Kje se bo gojilo rodoljubje, ko kmetu ni bilo ne naroda ne domovine? Kaj mu je bila dežela in država? Tista oblast, ki davke naklada, in mu jemlje najzaljše sinove v vojsko. Kmet ne vé, čemu je država in da davke in vojake pobirati mora. Večini kmetov je soseska ali županija dosti velik svet, mnogi nad občinskimi potroški ne poznajo viših javnih potrebščin.

Tisočletna podložnost je naše kmete res močno pokvarila, pa zdravemu deblu in koreninam ni mogla škodovati. Tudi ti slabi nasledki ne bodo dolgo več trpeli. Podložnost je nehala, birokracija že tudi pojema in morebiti jo kmali k pogrebu nesó. Kar je kmeta tako dolgo kazílo, nehala je in nastopilo marsikaj, kar kmeta prav podučuje in blaži ter vodi na pravo zdravo mišljenje. Kar je tedaj stari čas slabega v kmečki značaj zatrosil, zgubilo je podlago in nehala bode, akoravno bo po znanem kmečkem značaju — počasnosti — trpelo še nekaj časa.

Dve reči ste pa kmetu ohranili vendar še dokaj dobrih strani v njegovem značaju.

Značaj (karakter) namreč se ravna po prirojnih lastnostih in po vsakdanjem opravilu človekovem. Poglavitna prirojena lastnost našega kmeta je pa slovenstvo in njegovo poglavitno opravilo poljedelstvo. Ravno slovenstvo in poljedelstvo je ohranilo našim kmetom dobro zdravo korenino.

Ker bom o slovenstvu pozneje nekaj več govoril, naj zdaj omenim samo poljedelstva. Poljedelstvo kmeta veže na nekaj stanovitnega — na zemljišče in hišo — sploh na domačijo. Njegovo premoženje je malo gibljivo, počasi se spreminja, rasti more samo v mirnih časih, v prekucijah in vojskah pa mora veliko trpeti, ker ne dá se tako poskriti, drugam prenesti ali v gotov denar spremeniti, kakor obrtniško in kupčijsko premoženje. Zato je kmet konservativen (se rad starega drži) in boji se vsake prekucije ali nagle premembe že zavoljo samega premoženja. — Kmet živi in dela v vedni odvisnosti od zemlje in nebeške moči. Vsaka njegova letina je v božjih rokah. „Ta zemlja je božja in moja.“ On v vremenu, v letnih časih, v mnogih gospodarskih srečah in nesrečah neposredno in bliže kakor obrtnik čuti vsegamogočnost božjo. Zato je pa tudi bolj pobožen nego so drugi stanovi. — Kmečka opravila so leto za letom skoraj vedno tista: kakor je mladeneč oral in sejal, tako večidel ravna tudi starček; tudi hišno, rodbinsko in občinsko življenje, kolikor je

v kmetovi oblasti, se malo spreminja. Tako je kmečko življenje za večje dôbe in pokrajne sploh enoterno, nepremakljivo. To daje kmečkemu značaju neko stanovitnost in trpežnost, ki je važna, ako se rabi za dobro reč.

Kmečka opravila so od leta do leta sicer ravno tista, al vsako leto ima veliko različnih del, treba mu je torej toliko paznosti in toliko izurjenosti, da kmet biti ni lahka reč, da kmet mora imeti dokaj prebrisan glavo, in je le tisti dober kmet, kdor kmetuje od mladih nog. Zemljiščini posestnik ima dalje veliko opraviti v pravnih rečeh: s pogodbami, ženitnimi pismi, razpisili, s kupčijo živine in blaga, z zemljiščino odvezo, s pašniki. Nauči se veliko rečnih in osebnih, vlastinskih in posestnih pravic. Vse to je za kmečki duh šola, iz ktere kmetje, se ve da ne vsi, dobé tisto lahkoto razumeti, kar jih tiče, prebrisanost v svojih zadevah in premišljeno doslednost v besedi in djanji. — Imamo še eno dobro kmečko lastnost: kmečko moštvo ali ponositost, ki je tako dalječ od žaljivega napuha, kakor od surove neotesanosti. To moštvo se pa sploh nahaja samo tam, kjer so kmetje toliko premožni, da redno prodajati morejo žito in živino, in ne najde se pri vinogradnikih iz gospodarskih vzrokov, pri slabih kmetih pa ne iz нравnih vzrokov.

Pošteni pa ošabni kmečki ponos je za rodoljuba najbolja kmečka lastnost, ker je zavednost osebne vrednosti človekove in češčenje lastnega kmečkega vsredivnega stanú. Škoda, da imamo tako malo premožnih kmetov! Velika večina naših poljedelcev mora vsakdanji kruh pridelavati si v vednih skrbéh za sedanost in prihodnjost. Ubornost (siromaštvo) pa nikjer ni šola moških čednosti in trdnega značaja. Kdo bo tudi v sebi čutil blagih dušnih potreb, ko utolažuje komaj vsakdanje telesne potrebe.

Povedal sem tedaj tudi nekaj dobrih v slabih časih ohranjenih lastnosti naših kmetov. Upati moramo, da se bodo v sedanjem in prihodnjem bolj svobodnem času vse dobre lastnosti toliko bolj množile, kolikor bolj se bodo zgubljale iz tlačanske in podložne dôbe nalezene slabe lastnosti. — Te dobre lastnosti kmečkega značaja morajo biti podlaga, na katero se bode stavila prihodnja kmečka omika v narodnem duhu. (Dal. prih.)

Slovensko slovstvo.

* Še enkrat gosp. Jesenkotova zemljepisna terminologija. (Konec.) Za zavetje dobro vem, vendar se držim raje Murkotovega brezvetrije.

Vetrove je g. Jesenko imenoval po našem slovarji, v kterege sem po Šumaavskem bil vzela za „Passatwind“ živi veter, česki profesorji pa so ga med drugimi imeni razlagali tudi: staly vitr.

Obzemljino morje sem izvirgel, ker slovenščina nima samostavnika: obzemlja, iz kterege bi se edino dal izpeljati prilog obzemljina s polnim i.

Pri besedi zemljina bode najbrže vsak mislil pred na Erdart, nego na Erdtheil, in res pozná vsak Čeh besedo zemina (= zemljina) za „Erdart“ in pa „Erdgeruch.“ (Bolje za „Erdart“ je vendar: zemljenina). Zastran dotične meni namenjene zastavice (stran 416 „Novic“) pa naj si brezimenik išče pomoči pri sinonimih, tolažbe pa pri Italijanih in Francozih (kteri nič ne marajo, če v kakem stavku glagol celo rešeto genitivov pred sabo podí, ali za seboj vleče), tudi naj ne meša skup „Erdtheil“ in pa „Landmasse“ ali „Festland“, kakor dela z zemljino.

Otočno to morje nisem spodbijal, temuč le pridodal: otočišče; arhipel pa bi jaz zdaj ne pisal, ker mora biti arhipelag.

Jaz nisem besede tok le morju lastil, ampak tok je meni sama tekoča stvar, tek pa nje djanje.

Tù brezimenik hoče za vsak pojem le eno besedo, tam pa za „Mündung“ potrebuje treh. Beseda: posega brez priloga nima v sebi nič od tega, kar hoče reči: direkter Abstand.

Za „Binnen- ali Steppenfluss“ ima hrvaška početnica prof. Mesića in pa znanstvena terminologija českih profesorjev ponorna reka, za to jaz še zdaj „ne iz (sic!) dosti visocega stališča“, temuč v svoji priprostosti mislim, da bi ime „ponikvarica, ponornica“ prilegalo se rekam, ktere se po besedah Jes. začetnice „v kaki pusti zgubljajo.“

Ali narod struga in korito res loči tako, kakor začetnica, Bog ga vedi.

Če slovenski narod „Stufenland“ res imenuje gredje, kdo bi se te besede raje ne poprijel mimo novinke?

Ali je pa tudi res ta beseda „terminus geographicus“ in ne samo „kokošaricus“? Rad bi vedel, toda brezimenik mi ne more biti dovoljna priča.

Besede členovje tudi nisem zametal. Bode-li mi res občinstvo odreklo zmožnost, ločiti končnici — ovje in — ost drugo od druge?!

Pogorje sem jaz po Čehih vzela za „Gebirgszug“ zlasti tudi na svét gosp. Terstenjaka. Nahaja se: pogorje že v staroslovenščini za: montes. Za „Abhang“ ne veljá.

Otočje za „Inselgruppe“ je brezimeniku dobro, ker meni, da je od pisatelja začetnice (čeravno je iz našega slovarja), za „Gebirgsgruppe“ je pa gorovje (enaka oblika) napčno, ker sem to jaz nasvetoval. Gorje (neprilično zavolj medmeta podobnoglasnega) ima Jes. vendar le na str. 51 in pa hrvaška početnica.

Med pogorje za „Abhang“ in pa povodje (Wassergebiet) jaz ne vidim nikakošne analogije.

Da Bolgarji pravi Balkan imenujejo Staro Planino in na zemljokazih pišejo Balkan ili Stara Planina, prepriča se brezimenik lahko v Ljubljani pri slovenski Matici, kteri sem poslal bolgarski atlas g. Danova.

Ti pa, benigne lector! sodi zdaj, so li moji ugovori res vsi nepotrebni? Cigale.

Kratkočasno berilo.

Boj za puro.

Resnice in laži za predpust.

Spisal Šak.

„Boljši dober sosed, ko deset stricev.“
Nar. prig.

Ko so pisali židovje 6363. leto po stvarjenji svetá, strmelo in treslo se je strahú vse, kar lazi in hodi po zemlji; kajti godile so se čudne stvari. Na nebú kazalo se je ponoči pet repatih zvezd, podnevu sedem solnc. Prifrfrali so iz devete dežele grozni črni tiči s človeškimi nogami in napadali so ponočne popotnike. Tako piše oče Valvazor, pa mnogo več še zamolči. Rastle so tudi na strehi bobovskega župana neke čudne gobe, kakoršnih se niso spominjale najstareše babe. Še dandanes hranjena je taka goba v ljubljanski muzeji z imenom: „Agaricus muscarius bobovcaeus.“ Pa bolje mimo teh gob postrašile so svet velikanske žabe, ki so nenadoma prilukale iz lukovskih mlak. To so bile žabe, večje od gorenskih volov, in regetale so, da se je tresel kralj Matjažev prestol. Povedal mi je učen prijatelj, da so bile najbrž onega žlahtnega plemena, iz kterege izvira — po mislih marksikterega modrijana in bedaka — sam človeški rod.

Národne stvari.

Kmet in národnost.

Spisal dr. J. Mencinger.

(Dalje.)

II.

Pričakovati smemo, da bosta kmečki in omikani Slovenec enkrat národna v kljub vsemu očitnemu ali skriteму nasprotju; vendar zavoljo utrjene kmečke počasnosti bo še veliko Save poteklo, predno bo kmet Slovenec ne samo s telesom in jezikom, temuč tudi z dušo in srcem. Ideja je mlada, kmetu popolnoma nova; čeravno je le oblika nova, jedro pa staro kakor narodje. „Národnost“ je neznana beseda; njen pomen kmetu nejasen. Tù se ne dá nič prijati, nič v podobiti; tù se dá le misliti, čutiti in hoteti. Tudi uk in izobraževanje, naj si bode národno ali nenárodno, za velik del kmetov nima dosti vabilnega. Veliko je kmetov, ki jim je Prešernov „učenc“ izrazil vse njihove potrebe, rekoč:

Bom pel, gosence kaj na repo varje,
Kak prideluje se krompir najbolje,
Kako odpravljajo se ovcam garje,
Preganjajo ušivim glavam gjuje,
Loviti miš' učil bom gospodarje.

So pa dvojni vzroki, iz katerih dokaj kmetov za uk, šolo in omiko ne mara veliko. Revni se bojé stroškov, ki jih prizadeva naprava šole, plača učnine, knjig in šolskega orodja. Oni, ki v revščini živé, prebijejo z majhnimi potrebami; sla jih ne žene do omike. Bolj premožni, celó nekteri, ki stojé nad kmeti in imajo velik upljiv do njih, pa pravijo: „Kmet je tako dosti prebrisan.“ Izšolan človek pa se dostikrat izvrže iz svojega stanú, izpridi se in ne prime več tako rad za plug, ko se je na šolskih klopéh lenobo pasti učil; vedno bo kaj želel in počenjal, kar ga bode odvajalo od njegovega trdnoredivnega kmetovanja.“ Taki, ki niso nikoli v šolo hodili, imajo tudi čuden predsodek, ter menijo, da gré učenje hitrejše spod rok, kakor je v resnici, da se človek tako naglo naučí brati, pisati, računati, pravilno govoriti in misliti, kakor hruške peči. Tukaj se rada šopiri tudi kmečka neotesanost. „Moj oče in jaz sva dobro gospodarila; več premoreva kakor pisar v gradu, in bolj sva češčena kakor on — vendar nisva hodila v šolo. Najina šola je bila na polji in v hlevu; tam sva se učila najboljih nauk — tistih, s kterimi se kaj prigospodari.“

Potem je „národnost“ (slovenstvo) tudi taka ideja, ktere sad se je dozdej še malo pokazal. To kmeta ovira. On ne mara za modroslovske dokaze, temuč za rečne, djanske. On mora kaj gotovega videti, potem se prepriča. To kar enkrat bo, ako je Božja volja, ga ne briga veliko; on se prime tega, kar je in česar je že navajen. Zato ravno protinárodni govornik tolikrat kmeta lahko oslepari in prevari; opira se na to, kar je bilo in je še zdaj; med tem ko národnjak nima drugzega pokazati kakor nedobro sedanjost in morebiti srečno prihodnost.

Vendar proti vsemu temu ima ideja národnosti nekaj v sebi, kar jo kmetom priljubiti mora; samo da se prav razloži, in od netelesne ideje stopi v djansko življenje in kmečko zgodovino.

Národnost ima veliko moč do nas, ako nismo slepi in gluhi na duši. Zavedajo se omikani, neomikani pa čutijo, da so Slovenci. V naših nepokvarjenih kmetih pa tičí veliko čutnih močí. Potem je vés narod, posebno pa kmet, prišel do tega, da je malo zadovoljen s tem, kar je zadnja leta doživel; da je trdno prepričan, da mora zdaj nekaj biti drugače. Tudi kmet trdno želi, poboljšati si svoj stan, zljajšati svoja bremena.

Kako? tega pa sam ne vé; le čuti, želi in upa. Časne okoliščine zadnjih let so ga nekoliko pretresle in izgale v starem, pokojnem redu. Kviško se mora ozreti nad krog svojega navadnega delanja in mišljenja, tù pa vidi marsikaj poprej neznanega, in na ušesa mu bijejo ideje, ki so vés svet previhrale: prostost, enakost, národnost.

Prostost! Ta beseda v pomenu, kterega ima sploh, kmetu ni všeč. On je miren, počasen, po vsem značaji konservativen in nikakor demokratičen ali željen, da bi mahoma se vse preuredilo. V svojem stanovskem čutji on prostost obrača tudi samo na kmečki stan. On bolj ljubi predpravice kakor občno prostost, in je v tem podoben plemenitažu. Kmetu najbolja prostost je: trdno varovana posest z malimi bremenimi in majhnimi davki; ter priložnost po svoje gospodariti brez ovér od kodar koli. Prostost mu je: rešitev od prevelicnih potov v pisarnice in od mnogih pisem iz pisarnic; svobodno srenjsko življenje, kjer se bolj govori, kakor piše, in ravna po domačih soseskih navadah bolj kakor po občne veljavnih pisanih postavah. Prostost mu je sploh kmečka svoboda. Ker on želi ravno kmečko prostost, je večkrat taka prostost, kakor si jo on misli, nasprotna načelom modrijanske prostosti. Slovenski kmet, postavimo, je zvest katolik. Drugoverca ne bo rad gledal v svojem selu. Naselitve iz druge soseske v svojo bo zaviral. Tujcu le takrat dá domovinsko pravico, ako dokaj premoženja prinese v srenjo. Da bi se smel ženiti vsakdo, naj ima zemljišče ali ne, mu tudi ne gré v glavo. Ženitev „na roke“ vedno od strani pogleduje. Tatvino, posebno poljskih pridelkov, bi huje kaznoval, smrtni kazni ne bi dal odpraviti. Več bi se še dalo izgledov povedati. Leto 1848. „frahajt“ se mu zdí čudno zmešano leto, v kterem se je kmet bal za svojo vero, rodbino in zemljo.

Enakost! Da bi vsi ljudje enaki bili, tega kmet kar misliti ne more. „Pred Bogom smo vsi enaki“ — drugje pa ne. Celó med kmeti je ostal razloček vsaj ondi, kjer je premoženje manj enako: kmet, pol kmeta, kajžar, polkajžarja, osebnik, laniškar, težák so stopinje veljave in častí. Mnogim ni prav, da ima po srenjskih postavah vsak odbornik enakoveljaven glas. Kmet bi moral imeti dva glasa, ako ima pol-kmet en glas, kajžar bi pa že komaj glasovati smel. Kmet in kajžar sta mi razkladala neko srenjsko reč. Kajžar je bil zgovern in nikakor ni prenehal v besedi. Kmet dolgo nevoljno poslušal, zadnjič zavpije: „Tiho bodi ti, ki si le kajžar.“ Kmet nekoliko spoštuje plemenitaža „gnadljivca“; celó kacega barona „nemaniča“ bolj miluje, kakor zaničuje, da nima nič. — On čuti v plemenitáštvu poseben stan. Ravno tako opazuje v duhovščini poseben stan in častí duhovna ne samo zavoljo njegovega poklica. Kdor sukno nosi, spada v drug stan, s kterim kmet nima rad veliko opraviti. Z mestnjanom, ki sukno nosi, se nikoli ne bo tako pobratil, kakor z drugim kmetom, naj bo tudi od daljnih krajev. Beseda „gospôda“, ki se v drugem jeziku ne dá posneti, je kmečka beseda, ktera od kmeta dobro loči vse, kar ni kmet in je nad kmetom. Kmet in gospôda sta dva različna, rekel bi, nasprotna stanova, in kmet bi želel, da imata tudi različne postave in posebna zastopništva pri vladah. Kmet se gospôde boji, tedaj želi za-se posebno postavno varstvo proti njej, ker pripoznava višo duhovno moč in gibčnost pri gospôdi. Vendar gospôdi dá prednost, češ, da „gospôda mora biti.“ On sam se postavi na drugo niže mesto; pod kmetom pa je tretji stan. Ta stan so kmetu: niži uradniki, pisarji, mali obrtniki in mali barantači sploh tisti, ki nosijo suknjice in imajo svoj bolj uboren zaslužek ob gospôdi in kmetu. Ta stan nima posebnega imena. Kmet ga

malo časti, in če koga vidi šopiriti se bolj po gosposki, precej je pripravljena beseda „škric.“ Te besede „prava gospôda“ od kmeta ne sliši. Na Gorenškem sem kmeta vprašal, kako imenujejo take male gospode? Rekel mi je: to so „žličniki“, ker nimajo družega nego žlico. (Dalje prihodnjič.)

Sedanji stan Knafelnove štipendije za kranjske dijake na Dunaji.

Luka Knafel, nekdanji fajmošter v Velikem Rusbah-u,*) je v svoji oporoki 16. junija 1671 ustanovil štipendijo za štiri kranjske mladenče. Sčasoma pa se je naraščala tako, da je v poslednjih dvesto letih veliko pripomogla, da je marsikteri mož, v poznejem času v državi in vednosti imeniten, zljajšal si ž njo siromaško življenje, in da namesti štirih vživa današnji dan že po tri in dvajset Kranjcev lepo pomoč, namreč po 159 gold. na leto.

Da si pa je ta dobrodelna in blaga naprava vzlasti poslednja leta tako opomogla, in da je še veliko zdatnejega pomnoženja upati, to se ima Kranjska zahvaliti zdanjemu oskrbniku ali nadzorniku (superintendentu) gospodu dr. F. Zupančič-u, odvetniku dunajskemu. Poglavitno premoženje ustanoviteljevo je bilo 1) lastnija v Grincingu, ki se je prodala za 4000 gold. in 50 tolarjev; 2) mestna hiša v Beču (v mestu) št. 807.** Za kup prodane lastnije so najbrž že tačas nakupili del današnjih obligacij. Prvotna stara ustanovna hiša je stala do leta 1859, zdaj stoji od leta 1860 novo zidana hiša, in to je poglavitni zaslužek gosp. dr. Zupančiča.

Ko je namreč leta 1855 vseučiliščini konzistori izbral tega imenitnega rojaka našega za nadzornika Knafelnove ustanove, spoznal je brž, da bi se dala marsiktera reč pri gospodarstvu preurediti in popraviti, zlasti kar se tiče oskrbovanja ustanovne hiše, poglavitnega premoženja. Kakor nadzornik se je moral ravnati po nekakih zapovedih, ktere so pa vsako prosto gibanje in ravnanje v gospodarstvu jako tesnile, in na prvi pogled se mu je zdelo, da jih bojé ni v zakonitem ustanovnem listu. Dá si ga prepisati. Iz besedi omenjenega pisma je res videl, da ni tukaj ne tirú ne sledú kakih tesno obmejenih pravil za gospodarstvo, temveč da ima superintendent tudi pravico štipendije deliti. Tako podučen je precej odpravil poglavitne napake pri davanji stanovišč v najem, pri hišnih popravah in družih gospodarskih rečeh. Sad tega prizadevanja je bil, da je hiša od tedaj dajala skoro tisoč goldinarjev več obresti, da so se štipendije po tem takem narastle od 19 na 23, in da je poskočila vsaka od 120 do 159 fl. Vse te naredbe Zupančičeve je c. k. namestništvo odobrilo. Ker pa po besedah ustanovnega pisma tacega odobravanja treba ni bilo, porabil je gosp. superintendent priliko in je s svojo pritožbo reč dognal do tega, da je oskrbovanje zdaj popolnoma uravnano (po ministerialnem odpisu 12. sept. 1856). Po tem odpisu ima prvič nadzornik, ki naj bo po narodu „Kranjec“, to je, Slovenec***) in pravdni dohtar „ex facultate juridica“, kakor ustanovno pismo govori, pravico po svoji misli kakor bi bilo na večo korist tej dobrotni napravi, s to hišo gospodariti. Drugič ima nadzornik pravico nasvetovati tiste dijake, katerim naj se štipendija podeli, vse-

učiliščini konzistori pa ima štipendijo enemu iz nasvetovanih podeliti.*)

Pri tem pa gosp. dr. Zupančič ni ostal, ampak je hotel reč še bolj zboljšati. Hiša je bila iz dveh delov, ki nista bila med seboj v nikaki zvezi in razun tega je bilo še veliko družih napačnosti, ki jih je bilo treba odpraviti. Maja meseca leta 1858 je dal skoro vés notranji del podreti, da bi se hiša prezidala in predelala času in potrebam primerneje in da bi se potem najemnine in tako štipendijski dohodki mogli zvišati. Ali to prezidovanje se še ni začelo, ko je ministerstvo zapovedalo, naj se jenja razkopavati in delati. Vzrok temu je bilo tedaj namenjeno razširjevanje mestno. Toraj ni družega ostalo, kakor na zemljišču, kolikor se ga ni moralo mestu odstopiti, drugo hišo zidati. V ta namen pa je bilo potreba denarja. Izposodila si je hiša od „juridičnega društva za penzijo vdov in sirot“ 80000 fl. Ta denar se bode po plačanih letnih odstotkih (ki znašajo po 7% na leto 5600 gold.) povrnil — v 32 letih. Vse zidanje je stalo 136.123 gold., toraj je imela hiša na posamne obrtnike in rokodelce še poseben dolg, kteri je pa menda do današnjega dne že precej izplačan. Že leta 1862 je vés dolg skup znašal le 97.561 gold.

Ta novo zidana hiša daje od sv. Mihela 1862 sem vsako leto 15.565 gold. najemnine brez stranskih stroškov. Razun hiše ima Knafelnova ustanova še obligacij po raznih odstotkih za 38.030 gold. Do leta 1875 je hiša davkov oproščena.

Pri tacih, rekel bi, gledé na res siromaško kranjsko deželo velikih dohodkih, smemo upati, da bode ta ustanova v malo letih zares obširen blagoslov razširjala, in da učečim se sinovom stare Krajne ne bode sila zapirala pota do više omike, niti gonila jih za kruhom tjekaj, kamor jim srce ne veleva. In kakor je Knafelnova štipendija že nekteremu, zdaj slovečemu Kranjcu pripomogla na prvem potu do viših državnih in drugih imenitnih sedežev, tako nam je upati, da v prihodnje še več kranjskim sinovom pomaga do tega, da bodo delali za pravo korist državi in domovini. —r—

Sporočilo o drugi seji Maticinega odbora

11. januarja 1866.

Vodil je drugo sejo Maticinega odbora gosp. predsednik dr. Lovro Toman s 14 tukajšnjimi in 3 vnanjimi (g. Svetec, g. B. Raić in g. J. Gorup) odborniki vpričo ces. poročnika g. deželnega svetovavca J. Rotha. Najpred izreče g. dr. Toman srčno hvalo za volitev in obljubi, svest si zaupanja in prijaznosti gosp. odborikov, da hoče delati Matici na korist in čast.

Prebere in potrdi se zapisnik prve seje in na to poroča g. tajnik Lesar: a) o važnejših dopisih; b) o plačevanju ustanovnine in letnine, zastran ktere se po razgovoru sklene, najjo poverjeniki pobirajo in pošiljajo,***) kakor se pobira tudi pri ljubljanskih družnikih, in da bode Matica za 1865. leto odmenjene knjige poslala le tistim, kteri so obljubljeni doneske za 1865. leto ali že plačali ali je pla-

*) Prvi je vžival to štipendijo po zadnji volji Knafelnovi njegov stričnik Andrej Matevžek do smrti svoje; za družega je pa izbral (imenoval) Knafel sam — petošolca (poesiae studiosum) Jurja A. I. Bohinca, ki je bil sin prvega nadzornika dr. Jurja Bohinca (Wohiniz), odvetnika dunajskega itd. (A. A. L. L. Philosophiae ac V. J. Doctor Hof- und Gerichtsadvokat, Codicis Professor ordinarius, wienerischen Bisthums Consistorialrath und anno 1676 einer löbl. uralten wienerischen Universitäts Rector Magnificus), ki je bil bojé tudi Kranjec. Pis.

**) V ta namen se bode po izgledu Mohorjeve družbe poverjenikom in prečast. gg. dekanom vseh slovenskih okrajev v kratkem razposlala posebna vpisna listina. Vred.

*) Gross-Russbach (V. U. M. B.)

**) Po novem št. 10 (Jakobergasse).

***) „So viel möglich einen Doctoren der krainerischen Nation“ (sic); — po tem takem, kakor pravimo zdaj = „der slovenischen Nation.“

Národne stvari.

Kmet in národnost.

Spisal dr. J. Mencinger.

(Dalje.)

Tako si kmet razdeluje človeško družbo. Preponižen je z gospodo vkupaj češnje zobati, pa preošaben paziti na besede „žličnikove.“ Enakost vseh ljudi ali pa Lutrova vera mu je vse eno.

Tretja sedanjih idej, in začasno najvažniša je narodnost.

Kaj je narodnost? Na to odgovarja dr. Jože Rogač v knjigi „narodnost in slovenstvo“: „Narodnost je v objektivnem pomenu obsežek zločivno ali specifično narodovskih lastnij, v subjektivnem pa njihova zavednost, to je, jasna navdanost posameznih narodnih udov (rojakov) od misli in čutila, da so deli enakošne skupne celote s krvijo in življenjem, s pridi in dolžnostmi.“

Za nas, rojake, je tedaj narodnost zavest in čut narodove osebe: Slovenije — matere Slave. Vsak rojak je ud te narodne osebe. Kakor ž njo živo zvezan ud pa čuti v sebi novo moč, ki je poprej v njem spala, in pa dolžnost mu je, v prid obrniti tudi to moč — del svojega bitja. Da je človek v djanski ljubezni ud narodove osebe, da rabi svoje moči za narod, v tem obstaja rodoljubje: tista vernost, s katero rojak spoštuje spomin svojih očakov in jezik, kterege je po njih poddedoval, — tisto hrepenenje po narodni sreči in slavi, katero nam ne dá počivati, dokler nismo za narod pridobili tiste svobode in pravice, v kateri se morejo vtelesiti vse dobre moči.

Po svojih notranjih lastnostih in po svojem poklicu je narodnosti ideja za sedanji čas najbolj imenitna.

Ker pa je tako važna in razširjena ideja, mora imeti tudi veliko nasprotnikov. Ona tirja enakopravnost za vse narode, tedaj tirja nekterim narodom več pravice, kakor so je imeli dozdej: tedaj ji protijo vsi, ki hočejo, da vladajo veči narodi nad manjšimi. Ideja je nova ter želi nekaj zastarelih naprav predruščiti, tedaj se je boji in jo sovražijo vsi, ki sploh protivajo novemu, naj je dobro ali slabo, dalje vsi tisti, ki po nji svojih osebnih in sebičnih namenov ne morejo tako izpeljavati, kakor bi želeli, — zadnjič vsi, ki po svojih mislih in predsodkih po svoji vedi ali omiki za-njo niso pripravljeni. Nepravičnost in hudoba, nevednost in neumnost so bile in bodo vselej najhuje sovražnice vsake vélike ideje. Vsaka ideja se je morala dolgo bojevati za zmago. Boj za narodnost na duševnem polju že dolgo trpi, in nehal ne bode kmalu, ker orožje na obeh stranéh je različno. Nasprotniki večkrat resnice in pravice videti nočejo ali ne morejo. Oni, ki se ničesa naučili, od starih predsodkov ničesa pozabili niso, se prepričati, novega naučiti ne dajo. Prepričanja, ki ga sami nimajo, tudi narodnjakom ne prištevajo; na njih vidijo le navdušenje, katero imenujejo strast ali žaljenje in motenje občnega mirú. Oni so sebični, tedaj tudi v narodnjakih menijo videti samo sebičnost in slavohlepnost pri množici zapeljanega ljudstva. Pri nas je strast, toda blaga, dobra strast: od cesar smo prepričani, da je dobro, potrebno in pravično, za to smo in moramo biti vneti. Pri nas je sebičnost in slavohlepnost; pa za svoje osebe ne iščemo ne slave ne blaga, a za narod želimo pravice in slave toda nič manj in nič več, kakor mu je gré po večni pravici. Koliko strasti pa je pri nasprotnikih? Oni vidijo, da gré za kožo njihovim zastarelim idejam; oni se srdijo, da govore zdaj ljudje in narodi, kterim prej niso dali govoriti (na misel mi pridejo Pfeffelnovi „Bedientenvöl-

ker“, „Kariatydenhäupter“); tedaj jih ošabnost in želja ohraniti se morate, da se družijo s komurkoli in rabijo vsakoršne pomočke, da bi le narodnosti idejo zatrli ali ustavili. Vkoreninjeno staro proti kalečemu novemu je dolgo časa močnejše. Prva dôba vsake nove ideje je čas prepira in preganjanja; vendar ni je moči na vsem voljnem svetu, ktera bi nove dobre ideje v naravnem napredovanji ustaviti mogla. To vejo narodnjaki, tedaj njihova strast ni silovita in sovražna, saj ni treba. — Narodna ideja ne zida v zrak, ampak na podlage, ki so dane v narodu; to tudi vejo narodnjaki, tedaj ne podirajo, ampak popravljajo in zidajo na to, kar že stoji. Nobena ideja na enkrat ne premaga; vsaka ima svojo naravno rast in odloženo dôbo v zgodovini narodov; tedaj narodnjaki nikogar ne silijo; oni lahko čakajo, njih geslo je: „tempus et nostrum jus.“ —

Kdor je naroden, ima v sebi duha prepričanje in srca ljubezen (gorečnost) za narodno reč. Prepričanje ali gorečnost je pri tem ali unem večja ali manja; posebno trdno prepričanje ni tako splošno; potrebno je narodnjakom na viši stopnji omike, narodnim vodnikom sploh tistim, ki morejo tudi druge učiti v narodnem duhu. Pri večini naroda je pa prepričanje, ki izhaja iz omike, bolj redko. Večina se nikdar rada ne povzdigne nad gorečnost in vdano vero v splošno idejo.

(Dalje prihodnjič.)

Slovstvene stvari.

Pregled slovenskega slovstva v letu 1865.

A. K. — Ker se „Novice“ vsako leto ozirajo na slovstvo preteklega leta, naj podajo svojim bravcem tudi pregled slovenskega slovstva v letu 1865. Prišla so v preteklem letu sledeča slovenska dela na svitlo:

a) Novinarstvo:

1. Novice; 23. tečaj, vrednik dr. Janez Bleiweis v Ljubljani.
2. Zgodnja Danica; 18. tečaj, vrednik Luka Jeran v Ljubljani.
3. Slovenski Prijatelj; 14. tečaj, vrednik Andrej Einšpieler v Celovcu.
4. Slovenski Glasnik; 8. tečaj, vrednik Ant. Janežič v Celovcu.
5. Učiteljski Tovarš; 5. tečaj, vrednik Andrej Praprotnik v Ljubljani.
6. Umni gospodar; 3. tečaj, vrednik Andrej Marušič v Gorici.
7. Slovenec; 1. tečaj, vrednik Janez Božič v Celovcu.

b) *Cvetje iz domačih in tujih logov*; izdaja Anton Janežič v Celovcu. Prineslo nam je v 6 zvezkih:

8. Kirdžali; poljski roman od M. Čajkovskega.
9. Pesmi; zložil Anton Umek.

c) *Družba sv. Mohora v Celovcu*. Šteje že družnikov letnih in dosmrtnih 2719. Matica društvena je narastla do 4650 gold.; spravila je na svitlo:

10. Slovenske večernice; 11. in 12. zvezek.
11. Oglenica ali nedolžnost in hudobija; povest za Slovence predelal Fr. Zakrajšek.
12. Cvetnik; berilo za slovensko mladino; 1. del.
13. Koledarček za leto 1866 z imenikom društvenikov.

d) Glediščine igre:

14. Detelja; izvirna šaloigra, spisal Mir. Vilhar.
15. Župan; izvirna šaloigra, spisal Mir. Vilhar.
16. Svitoslav Zajček; vesela igra, poslovenila Luiza Pesjakova (4. zvezek dr. Bleiweisove zbirke).

Gospodarske novice.

* (Redka prikazen.) 14. dan tega meseca se je krava srednje velikosti v županii Brnaševi otelila s tremi telčiči; vsi samci bili so dobro in lepo izraščeni in prilične veličine; prvi in tretji živita, al drugi je čez 24 ur poginil.

* (Čbelni roj pozimi). V nedeljo 28. dne t. m. so lovci videli nad Glogovico podbržkega kantona na solnčnem kraju čbele rojiti; roj se je podal v votlo drvo. Pač redka prikazen nenavadno tople zime, ako je izlet čbelni res bil roj?

Národne stvari.

Kmet in národnost.

Spisal dr. J. Mencinger.

(Dalje.)

Ali se dá kmet vneti za katero idejo?

Gotovo. Ravno kmet je v svojem čutji nepokvarjeni del národa. Njegove čutnice prenesó mogočno in stanovitno navdušenje, tako navdušenje, da postane kmetu značajno in se združi z njegovimi starimi šegami; da! kmeta si brez tega navdušenja misliti ne moremo. Tako se je, postavimo, z značajem slovenskega kmeta združila pobožnost in gorečnost ne samo za notranjo, temuč tudi za vnanjo Božjo čast. Ta gorečnost je pri Slovencih večja kakor pri drugih sosednih narodih.

Ako bi bili v zadnjih stoletjih imeli na Slovenskem kak okraj samih prostih premožnih kmetov, ako bi jih bili imeli vsaj malo pred letom 1848, videli bi bili tudi, kako se kmet dá navzeti duhá svoje kmečke svobode in kako je pripravljen celó v krvavi boj iti za njo.

Ideja, za katero se kmet vname, mora se dalje prilegati kmečkemu srcu, njegovemu značajnemu čutju; ona ga ne sme vreči iz njegovega stanú, ampak le utrditi ga v njem; mora biti jasna, razumljiva in izpeljavna; prijeti mora kmeta za njegovo dobro stran: za čast in nravo; zadnjič mu jo morajo v srce vlti resnobni ljudje, ktere častí in jim zaupa.

Taka ideja je ravno národnost ali za nas slovenstvo.

Navaden razloček med gospódo in kmetom je, da gospod govori nemški, kmet pa slovenski. Slovenski jezik je bil dolgo časa resnični kmečki jezik. Národnosti ideja tirja naravne pravice ravno slovenskemu — kmečkemu jeziku; tedaj prime kmeta za najstarejšo, za najbolj utrjeno stran njegovega značaja. Slovenski jezik je bil nižji jezik, in kmet vé, da je bil ta njegov jezik velikokrat zaničevan in zametavan, kakor neolikan hlapčevsk jezik. Kmet, ki v sebi čuti prirojeni ponos svoje človeške vrednosti in posebno tudi svojega starega stanú, je težko trpel zaničevanje svojega jezika, kar se še dan danes vidi v dveh podobah. Nekteri kmetje ravno zavoljo tega zaničevanja svoj jezik bolj čislajo, in čeravno nemški znajo, nalašč slovenski govore z gospodom, ki slovensko slabo govori, ako vedó, da je gospodu močno mar jih poslušati, ali jih pa gospod poslušati mora. Nekteri kmetje pa so se trudili nemški naučiti, in govore nemški brez potrebe tudi pred slovenskim gospodom, češ, da izbrišejo iz sebe madež kmetavstva, in da gospoda ne žalijo z zaničevanim jezikom. Gospóda večkrat ušesa bolé, ko tak kmečko-slovensko-nemški jezik poslušá, in smejal bi se, ako bi ne miloval kmeta, ki je tako odpadel od jezika in moštva in svojega stanú. Pripetilo se je, da je ravno tisti kmet, nemški in slovenski umeven, z odvetnikom (advokatom) govoril slovenski, kadar je koga na tožbo dajal; ko je pa enkrat sam prišel v tožbo in

prosit odloga, govoril je kolikor mogoče nemški. Večkrat sem videl kranjske Gorence, vinske tovarnike, ki dobro nemški govore in pišejo, dohajati v vinske kraje in v neko mesto, kjer se mestjani sramujejo slovenski govoriti, češ, da „bindiš iss garštig.“ Gorenci niso zinili nemške besede ne, pa imeli so tako moč nad prodajavci vina, da so ti govorili samo slovenski, čeravno jim je bilo zoperno. Sploh sem zapazil, da se nad Ljubljano kmetom smešno zdi, vrezati jo po nemški, dokler vsi slovenski znajo in so — trezni; tam pa so naši kmetje ravno premožniši ali trdni, kakor jim pravijo. V družih krajih, kjer so manj premožni in so nekdej imeli večo tlako, sem pa videl, da se pred gospódo skoraj silijo z nemščino. Veča sužnost in ubornost je tudi zastran jezika bolj podkopala kmečki značaj.

Ti nasprotni prikazni imate en vir v čutu, da je slovenski jezik kmečki jezik, in da pri gospódi ni v časti. Uni kmet, kmet stare korenine s tem, da slovenski govori z gospodom, častí svoj stan, in gospodu kaže, da se ga nič ne bojí, in da ljubi svoj jezik, čeravno gospodu ni všeč. Drugi izprideni kmet pa je pohleven in gospodeboječ; on skriva svoj slovenski jezik bolj kakor morebiti strgane rokave.

Tisoč let zametovanemu kmečkemu jeziku hoče nova ideja vredno in potrebno čast pridobiti. Ali ne bode kmeta budilo, bolj čislati svoj mili po neprostih očakih podedovani jezik, ko je zdaj postal vsem drugim enakopraven? Ali ga ne bode veselilo, da je sužnost nehala tudi njegovemu jeziku, kakor je pred nekaj leti nehala njegovi osebi in zemlji? Še le zdaj bo čutil, da je popolnoma prost na premoženji kakor tudi na duhu. Gori omenjenih dveh kmetov bo prvi mislil: „gospóda se je vendar enkrat spametovala“; drugi: „gospóda se nas je vendar tudi v jeziku usmilila; oba pa bota bolj možka postala. Ako se gospóda sama poganja za kmečki jezik, in kmet vidi, da ga z ljubeznijo rabi ter piše posebno v uradnijah, se mu bode zdelo, da se gospóda kmetu približuje; ker je gospóda viša kakor kmet, bo djal, da se k njemu ponižuje. Višava med gospodom in kmetom bo manja, kmet bliže gospoda, povikšan, in bolj se bo čislal. — Bati se ni, da bode kmet prevzet. Saj se kmet nikoli ne povzdiguje nad svoj stan; on noče gospodovati nad gospódo; njej pušča vedno prvo mesto. Zdaj mu ne dopada, da se gospóda v njegove kmečke reči preveč vtika, in ne častí njegovih šeg in navad njegovega stanú in jezika, kakor se spodobi. Kadar bode pa videl, da ima v družinskih in občinskih zadevah povoljno svobodo, da se sme bolj prosto gibati, da gospóda pustí kmetu v njegovih rečéh govoriti pametno besedo, in da častí njegov značaj in jezik — takrat bo tudi on gospódo bolj spoštoval, in čutil, da je njemu bolj pravična, kakor ie bila nekdej.

(Dalje prihodnjič.)

Prošnja do čast. gg. poverjenikov „Slovenske Matice.“

Te dni tajništvo razpošilja vpisne listine za 1866. (III.) leto, da se udom, poverjenikom in tajništvu zljajša in okrajša posel, ki ga prizadeva plačevanje, pobiranje in vpisovanje dotičnih doneskov, ob enem pa tudi udom in Matici zmanjšajo poštni stroški. Vrh tega je veliko udov vzlasti iz duhovskega in uradniškega stanú v dveh letih gotovo tudi premenilo svoje stanovališče, kar tajništvu ne more biti znano, toraj bi pri razpošiljanji knjig lahko nastale velike sitnosti Matici in udom samim. Po tem poti se najlože v okom pride vsemu neredu in naznanjevanji prememb. Ker se bode iz navedenih vzrokov društveni imenik vredil po dekanijah, ki so najstanovitniša razdelitev slovenskih krajev, toraj se ome-

sila težavna. Ako zlezejo majhi kamnički doli v scalo, smuknejo večkrat skozi; če pa ne, se mora prerezati scalo in kamen vzeti iz njega.

Iz Gornjega grada nam je došlo sledeče vprašanje: „Od več strani se sliši, da se ne bo dobivala več rdeča sol (živinska sol)? Ali je to res? To bi bila huda za ubozega kmeta!“

Odgovor. Govorica ta je laž; saj ste že tudi v „Oglasniku“ letošnjih „Novic“ brali, da se prodaja ta sol.

Iz jeseniških Rovt se nam stavi to-le vprašanje: „Kaj pomaga zoper hiranje kónj in goved (jetiko). Na Rečici je hiša, v kateri je troje kónj v 3 letih za jetiko poginilo in tudi nekoliko goved. Copernike in copernice dolžijo, ker našli so v hlevu zakopane kosti itd.“

Odgovor. Dokler bodo gospodarji na copernice verjeli, jim bode živina zmiraj cepala za jetiko. Ko pa se bodo znebili te pregrešne vraže in vzroka bolezniskali v napačni izreji že mladih živinčet ali v slabem glešanji odraščeni, v napačni klaji, v napačnih hlevih, v pretegnjeni delavne živine, in bodo odvrnili to, kar bolezen napravi, se bodo znebili bolezniskali. To pa učijo bukve umne „živinoreje“, in kadar živina zbolí, bukve umnega „živinozdravništva.“ Vzroki hiranja (jetike) so zelo različni: zdaj so pljuča, zdaj jetra, zdaj želodec in čeva, zdaj še kak drug drob jetike krivi; to mora umni zdravnik najti, in ako pride ob pravem času na pomoč, prinese tudi pomoč. Le nikar nič po enem kopitu! Iskati pa je gospodarju včasih, kakor pravimo, „z lučjo“ treba, da stakne: kaj je pri klaji, pijači, hlevu itd. napačnega, in to mora odvrniti.

Národne stvari.

Kmet in národnost.

Spisal dr. J. Mencinger.

(Dalje.)

III.

Narodnost, ki povzdiguje kmetu častiti stari jezik, ki ga utrjuje v njegovem poštemem stanu, ki mu blaži čutje časti in nravnosti, mu tudi na vse strani veliko koristi. — Še le po narodnosti stopi kmet iz svojega tesnega stanú, zdaj še le se gospodu čuti rojaka in ž njim enakopravno zvezanega v narodu in državi. Pogledavši iz tesnega kmečkega okrožja si upa seči po knjigah, ki so pisane v njemu razumljivem domačem jeziku in ako so šole take, da se v njih kmečki otroci učé potrebnih véd, in ne tratijo časa z ukom tujih jezikov, katerih se nikoli naučiti ne morejo, pride v kmečke rodbine neka potreba omike in dušne hrane. Ta potreba je gotovo ena najboljših. Človek, ki se je celi teden trudil in delal za samo telo, vsaj v nedeljah nekoliko vtegne, da poskrbi za svoj boljši del — za svojo dušo. Namesti v vinu ali žganji vtapljati svoje skrbi, lajša si jih z dobrimi bukvami, v katerih najde veliko lepega in koristnega, kar mu je bilo poprej neznan, dokler ni vladal duh narodnosti in ni bilo knjig ali domače dušne hrane za vès narod. Domače berilo ga učí umno kmetovati in gospodariti, zdravja varovati, premoženje množiti z novimi iznajdbami, z obrtnijo in trgovino, bistri ga z mnogimi znanostmi, razlaga mu državljanske zadeve, pravice in dolžnosti, pové mu, kaj se daleč okoli godí pod milim Bogom, in daje mu lepo narodno poštemo dušno zabavo za dolge zimske večere in počitne praznike. To vse kmeta blaži in uri; brani mu pozabiti, cesar se je učil na šolskih klopeh; sili ga

tudi znaprej skrbeti za koristen poduk, ter dela ga bolj pametnega, bolj premišljenega sploh, boljega na vse strani.

Koliko omike pa kmetu dajo take šole, v katerih se učí nemški jezik čez vse, češ, da domačega že znamo? Odgovor je: nič! — Pozabiti ne smemo, da šole niso le zato, da se deca v njih nekaj ur trudi, temuč da se učí, kar bi ji koristilo vse žive dni in da iz šol odnese željo, tudi v prihodnje učiti se še dokaj, cesar se v preveliki mladosti učiti ni mógla. Otrok se mora učiti samo to, česar se lahko in trdno naučí. Zavaljo prekratkega šolskega časa in premajhne vaje v govorjenji (posebno domá) se kmečki otrok nemški naučiti ne more; namesti govoriti zná komaj na pol razumno blebetati, brati in pisati pa ne. Ali bo mogel po sami kmečki šoli, kadar bo enkrat odrastel, seči po nemških bukvah, iz njih dalje učiti se kaj koristnega in v nemškem slovstvu blažiti in lepšati svojo dušo? Našel sem v več kmečkih hišah Vodnikove, Prešernove in druge pesmi, povestnih, gospodarskih in družih knjig; od Schiller-ja, Göthe-a do „Thierfabel aus Krain“ pa nisem našel nobenih nemških pesem, nobenih podučnih in povestnih knjig celó pri tistih kmetih ne, ki nemški znajo in se celó za nemštvo v šolah poganjajo. Nemški jezik ni tako lahek, kakor si ga marsikteri mislijo. Nemški knjižni jezik je nemške gospóde jezik — tudi nemški kmet se ga mora učiti, in on ne bere veliko knjig, ker tudi njemu so težko razumljive. Da mi to bolj verjamete, nekoliko posnamem, kar piše imenitni angleški pisatelj Buckle v knjigi: „zgodovina omike na Angležkem“, ktera je tudi na nemško prestavljena: on piše o nemškem slovstvu: „Ni naroda v Evropi, pri katerem nahajamo tak razloček med učenimi in neučeni, kakor na Nemškem. Nemški modrijani imajo tako učenost in tako obširne misli, da so po teh postavljeni na čelo izobraženega sveta. Nemško ljudstvo je pa pri vsem tem bolj babjeverno, bolj praznih misli, bolj nevedno in nesposobno voditi samo sebe, nego Francozi ali Angleži. — Imenitni nemški pisatelji se ne obračajo sè svojo učenostjo na svoj narod, temuč le pisatelj na pisatelja. Njihov jezik je sicer prav krepak, pa tako težak, tako umeten, tako polen zamotanih stavkov, da ga niže ljudstvo prav nič ne razumeva. To pa dela se vé da še večo zaveró, da so si učenjaki in prosti narod kakor tuji, in da je za prosti narod vsa učenost in vse znanstvo, kakor bi ga ne bilo.

(Dalje prihodnjič.)

Besedica o „Novem mestu.“

△ Ostrmel sem, ko ugledam v 3. listu letošnjih „Novic“, potem pa tudi v „Slovenču“ (5. listu) novo ime „Rudolfovo“ za staro slovensko „Novo mesto.“ Vedel sem že, da je dovolil svetli cesar, da se sme nemško ime „Neustadt“ prekrstiti v nekdanje „Rudolfswerth“; ali da bi se smelo tudi staro slovensko ime tega mesta spremeniti, — tega nisem bral v cesarskem ukazu. Po moji misli ne smemo starih slovenskih imen domačih mest, trgov in vasísami ob sebi prekrščevati. Pa ako bi tudi imeli to pravico, menim, da se vendar ne bi smeli prenagliti, — da ne bi smeli prehitro zavreči domačega mestnega imena, ki je med našim narodom tako ukoreninjeno.

Ni nam treba praviti, koliko zmešnjav bi bilo potem med našim ljudstvom. — Veliko težje je kako staro, vsemu narodu znano mestno ime zatreti, nego kakemu novemu kraju novo ime nadeti in ga razglasiti. Treba je pa tudi pomisliti, da priprost Slovenec tujega imena s pritaknjeno domačo končnico (Ru-

Saj „Novice“ prebudile
 So „Novic“ prečvrsti list,
 Kteri domovine mile
 Je poduk in korist.
 In sedanji tudi vrednik
 Vreden Slave je častí,
 Kajti Vodnikov naslednik
 K luči narod svoj budí.
 Zvesto, skrbno mu daruje
 Pokrepčalo za duhá,
 In se vsega le žrtvuje
 Da pravica obveljá. —

To so Vodnikova dela,
 To je njihov zlahtni sled,
 S kterega se dalje plela
 Blagih še dejanj bo red;
 S kterega se pomnožila
 Duše moje bo oblast,
 In preslavna se rodila
 Mi omike svitla čast.
 In zato hvalé pozdravljam
 Dobrodelnika sedaj,
 In torej ga blagoslavljam
 Ljubijoča vekomaj!

Národne stvari.

Kmet in národnost.

Spisal dr. J. Mencinger.

(Dalje.)

Po tem takem bi kmečko dete nemškega ne pridobilo toliko, da bi mu koristilo; slovenskega, tistega domačega jezika, kterega edino bi se móglo naučiti, bi se pa učiti ne smelo. Vse naše slovstvo, naši časniki, domače podučne knjige bile bi zaprte slovenskemu kmetu, za-nj zastonj tiskane! Svoje ime bi tak kmet znal nemški zapisati, družega pa nič. Ne umel bi niti nemških niti slovenskih knjig, ostal bi neveden in odločen od redivnega narodnega debla, kakor je bil v veliko svojo škodo 1000 let. Ti šolski nemškovavci in narodni zapeljivci me spominjajo cara Nikolaja, ki je nekđaj rekel pred-se poklicanemu učeniku viših šol: „tako uči svoje dijake, da ne bodo preučeni.“ Tako je tudi pri nas. Ako se otroci učé v tujem neznanem jeziku, česar bi se najlože in bolje naučili v maternem jeziku, se s tem ravno nevednost in neveselje do uka podpira in ravno v šolah se pot zapira tehtni in pristni kmečki izobraženosti.

Pravijo sicer nemškovavci, da brez nemščine ne morem priti do visoke omike. Koliko pa jih je, ki iz kmetov grejo v najviše šole? Je li prav, da zavoljo dveh ali treh dijakov mora se mučiti in v napredku zadrževati drugih dvesto ali tristo? — Oni v tem tudi za bistveno postavljajo to, kar je le slučajno. Da ravno z nemščino pridem do visoke omike, je slučajno; saj imamo tudi italijanski, francozki, angleški in kake tri popolno omikane slovanske jezike. Vsak duhoven, pravdnik, sodnik, zdravilstva doktor mora znati latinski, zakaj ne silijo tudi latinskega jezika v kmečke šole? Jezik ne dá omike, ampak ukaželjnost in ukazmožnost — bistvena je tvoja bistra glava, ki je slovenska.

Poglejmo nekoliko tudi na vsakdanje kmečko življenje.

Kmet ima v sodnih, političnih in pravdosredniških kancelijah vedno kaj opraviti. Tam se je dolgo časa samo nemški pisarilo, slovenski celó govorilo malo. Koliko zmotnjav, nepotrebnih potov in stroškov je nasto-

pilo dokaj kratov iz tega, da vradnik, sodnik, pravdnik ni popolnoma razumel človeka, s kterim je imel posel, ali pa, če človek ni razumel popolnoma uradnikovih besedi, ali pisma, katero je od njega prejel. Večkrat se je pravdni obrok zamudil iz nevednosti jezika, z obrokom pa večkrat tudi pravica (pravda). Kako dobro imajo Nemci, mi je djal kmet, ko dobivajo iz sodnije vse v svojem jeziku. Odgovoril sem mu, da tudi Slovenci, ki plačujejo ravno take davke, kakor Nemci, tirjajo, naj dobivajo pisma v domačem jeziku, da imamo celó postave, ki velevajo, da se nam piše kolikor mogoče po slovenski. Kmet me je neverjetno pogledal in djal, da je ravno zato sina v šolo dal v bližnje mesto, da bo enkrat vsaj toliko nemški znal, da bo prebral kar pride iz grajščine! Moral sem mu odgovoriti, da sedanji uradni jezik, naj bo za kmeta ali gospôdo, je tako trd in zamotan, in ima toliko tujih besedi, da je lože razumeti stavke najglobokejega nemškega modrijana, kakor pa marsiktero plitvo uradno pisavo, in da bo deček vsaj šestnajst let moral šolske klopi drgniti, predno bo uradni jezik popolnoma razumel.

Žalosten narod smo. Národnih imamo le nekaj kmečkih šol. Srednje šole so nemške, državne uradnije nemške, take so tudi deželske in večidel občinske. V javnem življenji rabimo slovenstvo samo za niže reči, povsod drugod si moramo od Nemcev in Lahov jezik izposojevati. Podobni smo tistim slabim kmetom, ki orjejo s tujimi voliči in hlapci; svojo živino so pa prodali in krepke sinove v planino poslali koze past.

Tudi gledé državne koristi moramo tirjati, da se Slovincem slovenski uraduje. Prvič je dozđaj uradovanje v domačem jeziku prednost in dobrota le nekterih avstrijskih narodov. S temi narodi pa mi Slovenci nosimo enaka bremena; ravnopravni smo jim pri davkih in na bojiščih, tedaj smemo tirjati, da smo jim enaki tudi v državnih dobrotah. Drugič menim, da je vsaka omikana država pred vsem pravična, da je povsod varhinja pravice; ona pa mora tudi na to gledati, da vsak državljan zaupa njeni pravičnosti, da jo spoštuje kakor vsem potrebno in dobro čuvajko nad splošno pravico. Bode pa državi zaupal on, kdor od njene sodnije dobí razsodbo, katero nepopolnoma umé, ali mu jo je pa napačno razložil kak zakoten pisar? Da tožnik ali toženec v pravdi spozná, ali se po pravici sodi ali ne, mora posebno vedeti, kaj se je govorilo pri obravnavi in kaj je zapisano v razsodbinih razlogih. Pri obravnavi se zapisnik piše nemški. Sodnik ali prvosednik ga pisarju narekuje; kmeta pravdarja pa zraven sedita in poslušata nerazumljive besede. Zdi se jima, kaj se piše; dostikrat se jima pa le sanja. Tako nastane večkrat pikanje; kmet pravi, da ni tako rekel, zapisnik pa kaže drugač, in tako se godí marsiktera sitnost, da se sliši zabavljica, ki bi je treba ne bilo, da „tintarji so vintarji.“

Slišal sem enkrat naslednjo pomenljivo pravljico: „Pravdala sta se dva kmeta; vsak je imel svojega dohtarja. Kmeta sta sedela na klopi, dohtarja sta pa narekovala naglemu pisarju in se prav živo in zgovorno prepirala. Ko je razprava nehala, sta si pa segla pod rame in prav prijazna odšla iz pisarnice. Kmeta to vidita, sprijaznita se vkljub stari pravdi in Peter je rekel Pavlu: Doktorji so škarje, eden proti drugemu režeta, razrežeta pa le ubozega kmeta, ki je v sredi.“ Taki so nasledki nemških razprav.

Kaj nam hasni, da so zakoni mrtve črke, v slovensčino prestavljeni — njih živa raba je pa nemška. Kmet se nikoli ni vnemal za hladne mrtve besede, temuč za življenje, za to, kar vidi z lastnimi očmi in sliši na lastna ušesa, za to, kar se djansko snuje in giblje. Kako pa bo postala raba pravice vidno živa in

čut pravice splošen, ako je ravno tisti del pravnega poslovanja nemški, ki bi moral biti najpred slovenski, tisti del, ki je edina pravna šola za kmeta in vse tiste, ki nimajo dovolj časa in omike, da bi se iz knjig prava učili? Zanašamo se, da bode enkrat tudi uradovanje slovensko, da bodo očitne obravnave med Slovenci v domačem jeziku. Takrat se bode čutje pravice in zupanje do neodvisne sodnijske pravičnosti mogočno razširilo: na korist državi, ktera bo potem vredno spoštovana, in na korist kmetu, ki bo potem postal razumniši v pravnih rečeh in se bode tudi manj pravdal. Velik dobiček za kmeta je že, če se le manj pravda. Koliko časa in denarja se potroši in koliko trdovratnega sovrastva se nakoplje po nesrečni kmečki strasti večnega pravedanja? Nekoliko sem v stran zabredel, ko sem narodnostne koristi omenjeval, pa vendar še nisem vseh povedal. (Dal. prih.)

Národno-gospodarske stvari.

Popotnikove opazke.

(Dalje.)

Nadaljevati ti hočem, dragi čitatelj, kar sem v potopisu lani pričel. Oglejva si mesta na Angležkem, kakošna so poslopja njih, in začnimo pri mestu Hull-u. Ne misli si palač, katerim komaj do strehe do- gledaš, temoč večidel ponižne stavbe z enim nadstrop- jem. Vendar med poslopji je razlika; razlikoval bi jih v koč, kjer najubožniše ljudstvo stanuje, — v stavbe, kjer so po največe rokodelci in navadni mestjani, v hiše premožnih mestjanov in poslopja ali palače, kjer prebi- vajo „pravi žentelmani“, — rečem „pravi žentelmani“, kjer tukaj hoče se titulirati „žentelman“ že vsak me- želj (kterih je Angležka „vsa polna“), prav kakor naši meželjni hočejo biti „hoch- und wohlgeboren von X. Y. Z.“ itd., kar že celó Slovenci posnemamo, pisaje „bla- gorodni(a)“; kako da ne še „visokorojen“ (na tretjem ali četrtem podu)? to bi še imelo nekak pomen in bila bi zvesta prestava nemška.

V vsakem hramu ali poslopji prebiya le ena rod- bina ali familija, kar je sicer prav prijetno. Izvzemši štacune in gostivne so povsod poslopne duri (front-door) vedno zaprte, kakor pri nas o polnoči. Ako hočeš vsto- piti, trkati moraš na ulične duri, da pride kdo in ti jih odprè od znotraj, kjer so zapahnjene. Poveš brž že na ulicah pred pragom, kaj da želiš; ako ti odpró, se duri zopet zapahnejo. Na „front-door“-u ali uličnih durih je navadno za trkanje vvešen trakalec „knoeker“; tudi je na teh durih hišno število. Prosti so tukaj listni na- pisi, in listonosom je bolje kakor našim, treba jim je samo na te duri potrkati in tam list oddati, bodi si kakoršen koli. Glavna stvar pri napisih za angležke li- ste je hišno število in ulice, osebni karakter je nepo- treben.

Kadar vstopiš v angležki hram, ako nimaš nič po- sebnega, brž v shodniku (passage, zgovarjaj pasidž) svoj posel opraviš, navadno pa greš pri malo premožnih mest- janih v hišo, ktera je za navadno stanovanje in obed (dining-room, zg. dajninjrum), ako si pa odlična oseba, pozovejo te v „drawing-room zg. draoinjrum“, to je v najlepšo sobo ali salon, ki je navadno brž pri vstopu.

Pri tej priliki omenjam na kratko nekoliko, kakošne so mestjanske hiše srednje vrste; samo po sebi pa se razume, da so poslopja občinska ter bogatašev in žen- telmanov prostornejša in ličnejša, ubožnih pa so ubož- nejša. Od zunaj se vidiyo hiše celó priproste, in mno- gokrat pri stavbah z enim nadsobjem zid ni debeleji od ene opeke (to je, za dobro ped, kakor so naše opeke za zid.) Pri teh hišah zidovje od zunaj navadno ni

ometano (kar se pa mnogokrat tudi pri velikih poslop- jih nahaja), ne vidi se druga kot rjava opeka, in tako so cele ulice kakor da bi bile rjavo obžgane. Krasne pa so one ulice, kjer ni prodajavnic in rokodelcev, kjer prebiva odličnejši stan. Tu so poslopja čedna in zeló okusna, posebno pa še zavolj tega, ker Anglež, velik prijatelj cvetju, mora imeti tudi v mestu pred hišo malo tratico ali vrtič, pri zidu pa si nasadí bršlina ali drugo tako rastlinstvo, ki se po zidovji popenja in ga celó v zelenje ovija. Po teh ulicah se sprehajaje mislil bi, da hodiš med vrta.

Znotraj se hiše navadno ne belijo in ne malajo, temuč tapecirajo; po tleh in v sobah in hodnikih pa so položeni tepihi, brez katerih tudi ubožne hiše niso. — V poslopjih z enim nadsobjem je navadno tako odredjeno, da spodaj pri tleh so, kakor sem že omenil, „drawin- groom“ brž pri vhodu, potem „diningroom“, kuhinja itd., v nadsobji pa so spavnice, sobe za obleko, knjige in druge potrebe. Le najubožnejši ljudje imajo postelje v tej hiši, kjer čez dan prebivajo. — Kakor je prijetno tukaj stanovanje tistemu, ki ima familijo, da si celo po- slopje najme, tako sitno je posamesnemu človeku, po- sebno, ako se k odličnejšemu stanu prišteva, ter po za- htevah tega stana živeti želi. Ako hočeš sam za se stanovati in živeti, moraš si najmanj tri sobe najeti, to je, drawingroom, kjer sprejemaš osebe, ktere te ob- iskujejo, sobo, v kateri sam stanuješ in potem spavnico; to zahteva šega angležka, ki dosti denarja stane; inaiči pa, moraš celó kot domačin v družbo k rodbini pristo- piti, pri kateri stanuješ. (Dal. prih.)

Kratkočasno berilo.

Boj za puro.

Resnice in laži za predpust.

Spisal Š a k.

(Dalje.)

Minuli so nekteri dnevi. V Bobovcu miruje vse orodje, in glasi se le orožje. Srenjski očetje kujejo in snujejo naklepe, drugi se „eksercirajo“ dan na dan. Slednjič sklenejo, da postavijo na tej strani struge lu- kovskemu enak „kastél.“ To se zgodi v dveh dneh v- kljub vsem overam sovražnikov. Neprenehoma psovali in dražili so se odslej sosedje iz svojih ograd.

Tiha črna noč nastane. Nebo bilo je zavešeno z orjaškimi oblaki, — vse je spalo, le Bobovci in Lu- kovci ne. Proti polnoči vzdigne se vsa bobovska ar- mada in lazi čez polje proti močvirju — tako rahlo in tiho, da bi mislil, to je zbor ponočnih pošast. Tiho spustijo se najmočnejši korenjaki v vodo in plavajo prek, — drugi in spet drugi za njimi. Zaspane lukov- ske straže skočijo še le po koncu, ko že plezajo so- vražniki na šanco. Zdaj vstane grozen krik, — že vihti štempihar Vid svoje pol žrdi. Preplašeni Lukovci ne mislijo na brambo, ampak na beg, in srečno uidejo stražniki v črni temi rokam preganjavcev.

Kakor na vetrovih krilih dospè glas v Lukovec: „Gorjé! Bobovci čez nas!“ Bliskoma je vse po koncu, mlado in staro, moštvo in ženstvo. To bilo je ječanje, ypitje in kletje, letanje in hrup, ko bi se podiral svet. Že so bili sovražniki pred vasjó, že je divjal Kolomaja: „V prah ž njimi!“ Kar se zasliši silen glas: „Bobovec gorí!“ — Ko bi okameneli, v prvem trenutku obstojijo in obrnejo pogled nazaj. Zdaj naglo sto glasov po- navlja: „Joj! joj! Bobovec je v plamenu.“ Strah in groza loti se vojske, nobeden ne misli več na zmago in Lukovce. Preč zagnavši orodje in ščite spustijo se ma- homa nazaj. Žareči dim dvigal se je iz Bobovca v

nika tržaškega barona Kellersperg-a počesčen, nekdo pisal, ima naš okraj že čuda srenjskih vrtov. Tako, na priliko, ima sama naša občina, ki obsega 15 vasi, že skoro ravno toliko vrtov, v katerih se sejejo vsako leto mnogovrstna gozdna in sadna drevesa, ki se bodo, kadar dorastejo, deloma med kmete razdelila, deloma pa se bodo na spašnike (gmajne) sadila. Tako je upati, da se bodo sčasoma goljaci pokrili z lepimi gozdi, prazne ravnine in male gorice pa se bodo s trto in njivami napolnile. In to je prihodnja sreča kmetu in gospodu! Pri nas posebno bode kmetijstvo napredovalo, ker imamo dosti prazne pa jako rodovitne zemlje, in, kar še več velja, ker imamo novega nadzornika za vse vrte v jelšanski občini, gosp. A. Štemberger-ja, moža, kateremu je blagor dežele iskreno pri srcu. Zraven tega imajo vsake dve ali tri vasi skupaj zopet svojega voditelja, ki je pooblasten, kakor nadzornik, od Njih eksc. c. k. namestnika. Tak voditelj ima dolžnost, v odločenih vaséh skrbeti za zasajevanja Krasa.

Eden med imenovanimi sem tudi jaz, pisatelj teh vrstic, ki mi je še posebno priporočeno, da mladino vodim kmetijstva, in jo pridno na srenjske vrte vodim. Že davno sem pričakoval take, meni drage službe, za katero se tukaj Njih ekscelencii deželnemu glavarju očitno zahvaljujem. Z veseljem bodem mladino vodil na sadišča v Jelšanah, Dolenjah in Rupi, in z veseljem bodem red in druge potrebe na vrtih oskrboval. Z veseljem pa moram reči, da se tudi otroci kmetijstva učé, ker vidijo in spoznajo, da bode o svoji dôbi sad rodilo, kar zdaj sadijo.

Evo, dragi mi Slovenci, napredek naš v kmetijstvu! Še dokaj na bolje se je obrnilo, kakor sem jaz predlanskim sam mislil. — Zdravstvujte!

Srečko Pirc, učitelj.

Národne stvari.

Kmet in národnost.

Spisal dr. J. Mencinger.

(Dalje.)

IV.

Rekel sem poprej, da morajo kmetu idejo národnosti pridomačiti resnobni in taki ljudje, katerim zaupa. Naj h koncu še o tem nekaj omenim.

O učenosti, temeljitih dokazih in lepo razvrstjenih govorih ima kmet svoje misli. On vsega tega ne porajta toliko, kakor osebo, ktera je govorila in na obliko govorjenih besedi. Kdor ga učí ali svari, kdor mu kaj svetuje ali priporoča, mora biti veljaven človek in spoštovan v svojem stanu; kmet mora vedeti, da je govornik častit možak in da njegova beseda tudi kaj premore, kadar je izgovorjena. Gosposki človek, ki je neznan ali ima količkaj sumljivosti ali vrtoglavosti na sebi, pri kmetu ne bo ničesa opravil, naj še tako dobro in umno govori. Ako pa ima po svojem premoženju, poklicu ali kakem drugem očitnem upljivu veljavo pri kmetih, vse opravi, ako le očitne neumnosti ne trosi.

V besedah mora biti neki domač duh, s katerim se kmetu prikupi, — tista zmožnost, vsako reč tako razložiti, da jo kmečka pamet lahko razume, in tista umetnost, suho resnico tako zabeliti, da jo kmet z veseljem prevzame v svoje mišljenje. Zato je dosti dokazov v vsakdanjem življenju. Pogosto si kmetje raji izvolijo neučenega pa premožnega moža za župana in ga bolj časté, čeravno brati ne zná, kakor pa zadolženega vaščana, ki zná dobro pisariti in z gospôdo v caker hoditi. Tù daje premoženje večé zaupanje, ne pa vednost. —

V več krajih se zgodí, da kmet, ki je v sodnii gospoda predstojnika ali sodnika svéta vprašal, potem še poprašá pri pisarji ali beriču ravno tisto zadevo. Gospod sodnik, omikan, v šolah izurjen človek, po svojem znanstvu morebiti ni dosti utegnil s kmetom pečati se, in ni govoril kakor bi bilo kmetu prepričavno; berič ali pisar, sam iz kmečkega stanú, vedno s kmeti v dotiki, pa je iz naravnega nagiba poznal kmečki značaj ter zadel pravo jasno besedo. Pri kmetu pravo zadeti, prav se vèsti, o pravem času šalo ali resnobo rabiti, je posebna težka vednost, ki se ne učí v nobenih visocih šolah, temuč v nizkih kmečkih kočah, v življenju med kmeti. Učiti se kmečke šege in narave je pa potrebno vsacemu, ki hoče med kmeti narodu in državi koristiti. Ravno ta vednost se je močno in dolgo zanemarjala, in zato imamo o kmetu toliko krivih misel zasajenih med gospôdo. Ni čuda: velik del gospôde kmeta ni razumel, drug velik del je pa preošaben bil, ozirati se na kmečke reči.

Vendar imamo neki del slovenske gospôde, ki se je vedno dosti s kmetom pečala, ki je po svojem poklicu tudi po prirojeni ljubezni pazljivo se ozirala na kmeta in njegove potrebe, ki je celó v mnogih važnih rečéh kmetu bila edina podpornica. To so naši národní duhovniki.

Ni ne sama pobožnost, ki je med slovenskimi kmeti vpeljala navado, da sinovi, ki se dajo v šole, grejo v duhovski stan. Kmet ne stori rad kaj zastonj. On želi, da se sin izšola za tisti stan, v katerem se od kmečkega stanú najmanj odtegne, v katerem ne pozabi, da je kmečki sin. Rodbina si šteje na čast, da ima duhovna med sabo; ta čast pa ni prazna, ako le premislimo zgodovino slovenske omike. Čuti pa vsa rodbina tudi potrebo imeti nekega med sabo, ki je viši nego oni, ki pa jih popolnoma umé, jih odkritosrčno učí, in napeljuje do bolj npravnega mišljenja in delanja, in na kterega se smejo v nenavadnih zadregah zaupljivo zanašati, ker je njih krvi.

Mašnik je s cerkvijo poročen. Cerkev je pa celó za tiste, ki nimajo dosti vere, vsaj potrebna naprava, da so kmetje pošteni, da manj kradejo, se ne pretepajo in krivo ne prisegajo. Celó najhujši cerkven sovražnik ne bi želel cerkve na kmetih odpraviti brez strahú za svoje blagó in teló. Nepremakljivi sveti poklic vere in cerkve na kmetih je pa veliko večí. Cerkev kmeta ne vodi samo k nebesom ter mu kroti slabe misli in nagljenja; ona učí, spodbuja in k dobremu vodi kmečkega človeka po vsi njegovi osebnosti. Ona ni samo božja veža, temuč tudi človeška šola za mlade in stare, za uboge in premožne.

Kmečko življenje je dokaj enoterno, njegove navadne potrebe so večidel povsod enake. Ozračje njegovega znanja in mišljenja ostane od roda do roda, od sela do sela skoraj nespremenljivo. Viših spodbadeb, tistih dušnih potreb, ki človeka opominjajo, da ne obstojí iz samega telesa, kmet v svoji vasi in vsakdanjosti ne najde drugje nego v cerkvi. Samó cerkev ga spodbuja više misliti in mu odkriva dušne potrebe; ona ga pa ne povzdiguje samo k nebesom, pové mu tudi, da človek žíví tudi za ta svet, da ima za ta svet nekaj dolžnosti in potreb, ki niso sicer večne in nespremenljive, pa vendar priležne večnemu dušnemu poklicu, kterega celó podpirajo. Kmet malokdaj utegne knjige prebirati, blaga umetnost, čutje lepote in snage se pri njem malo budí. V cerkvi se pa učí spodobnosti, tam izvé po pridigah v prilikah in izgledih mnogo nepozabljivih nauk, in cerkev mu je zadnjič edina hiša lepote in umetnosti. „Lepo — pravi — kakor v cerkvi!“ Lepo petje, postavimo, veliko pripomore k občni pobožnosti med duhovnim opravilom. Pa velik blaževaven

upljiv ima tudi zunaj cerkve na kmečko vedenje, kjer je vbrano, lepo cerkveno petje, slišiš tudi po polji in hišah peti lepe, čiste pesmi. Lepih pesem se Slovenci radi učé, tedaj jih iščejo po knjigah; in petje je nazadnje vzročilo, da vidiš v cerkvi več molitvenih, domá pa drugih koristnih bukev. — Ali ni tudi mnog umeten zidar ali podobar ravno v lepi domači cerkvi prebujen bil za svojo umetnost? (Kon. prih.)

Slovansko slovstvo.

* *Miestopisni rječnik trojedne kraljevine* — se veli knjiga, ki jo na poti predplače (subskripcije) bode v Zagrebu izdal gosp. Vinko Sabljár, vrhovni nadzornik c. k. finančne straže v miru. „Ovo djelo — pravi izdatelj — sadržava po azbukvici sva i najmanja napučena miesta, znamenitija brda i doline, špilje, vode, rudna vrela, rude, rudokopje, šume, površinu, broj marve, spomenike njegdašnje i sadanje, poviestnicu kr. sl. gradovah i inih znamenitijih miestah, zatim obćeniti opis medjah, položaja, podnebja, zemljišta, cestah itd. — s jednom rječju sve ono što se u domovini spomene vriedna nalazi. „Miestopisni rječnik trojedne kraljevine“ zauzeti će, u koliko se dade rukopis naprvo proračunati, do 30 arkah na velikoj osmini; predplatna mu je ciena za svaki otisak (eksemplar) u liepih tiskanih koricah s prošivenim vezom, tri forinta a. v. ili 10 novč. po tiskanom arku. Predplata s popisom gospode predplatnikah neka se izvoli što prije neposredno gospodinu A. Jakiću, vlasniku tiskarskoga zavoda i nakladne knjižare u Zagrebu izručiti, ili poštom na njegov trošak poslati. Predbrojke bez priložene predplatnine neprimaju se. Okolo Petrova, to je konca lipnja tekuće godine biti će tisak djela dokončan i predplatjene knjige izaslane. U polovini mjeseca lipnja prestaje predplatna i ustupiti će tržna ciena.“ — Naj vsi jugoslovenski rodoljubi podpirajo izdanje zanimivega tega dela!

Iz deželnih zborov.

Deželni zbor zagrebski.

Govor prevzvišenega gosp. škofa Strossmajer-a.

(Konec.)

Po mojem prepričanju je edinost v Avstrii mogoča le na tej podlagi, da ima vsaka dežela zagotovljene svoje pravice in vsak narod zagotovljeno svojo svobodo. Le po tem načinu se dá v življenje vpeljati edinstvo avstrijsko. Načelo národnosti našlo bo svoje častno mesto preje ali pozneje; ako bi se htelo v življenje vpeljati ono edinstvo, s katerim se je poskušalo, bilo bi poguba národom vsem, razun enega. Ono edinstvo pozobalo je krono sv. Vaclava. Očitno izrekam, da iz dna svojega srca srečo voščim bratom Čehom in radujem se, da tako vrlo napredujejo v ustavnem življenji; očitno izrekam, da čestitam ne samo českemu národu, ampak tudi njega Veličanstvu, da je slovesno obljubilo, da se hoče dati kronati ne le v Peštu s krono sv. Štefana, ampak tudi v Pragi s krono sv. Vaclava. Da bi se bilo to že zdavna zgodilo, zamotano vprašanje bilo bi danes že rešeno. Ako se edinost naše carevine utrdi na tem načelu, da ima vsaka dežela in kraljevina in vsak narod poročstvo za svoje pravice in naprave, bodite prepričani, rešeno je to vprašanje, stvar je vredjena, ustanovljen je mir in napredek ne samo za en narod, ampak za vse národe avstrijske. — Znano vam je, da se temu načelu upira nemški narod, kateri sedaj, ko se mu je iz rok izmaknila centralizacija, želi, da se cesarstvo razdira! Jaz pa sem tega

svetega prepričanja: kakor dozdej ni rešeno to vprašanje zaradi tega, ker se je le enemu národu zagotovilo narodno življenje, tako se tudi ne bode rešilo, ako se ta stvar vredi tako, da v Avstrii gospodujeta dva národa; ako se nastopi ta pot, prepričan sem, da bode le ena poskušnja več, toda gotovo zadnja ne. Ne mislite, da sem jaz neprijatelj temu ali temu národu, to bi bilo zoper zapoved krščanske ljubezni; zoper narod nemški jaz nimam nikakoršnih predsodkov, al vendar ne vem nobenega razloga, zakaj da bi ravno ta narod v političkem organizmu našega carstva za svoj razvitek moral imeti pravice take, katerih ne bi imeli drugi národi. Kar pa se tiče plemenitega ogerskega národa, rekel bi, da ni samo raznim deželam in kraljevinam in národom, ampak tudi temu národu, ki „per eminentiam“ representira svobodo, na korist, ako z vsemi avstrijskimi národi stopi v edinstvo in združenje. Verujte mi, ne samo Ogri, ampak vsi avstrijski národi želé svobodo. Ako se v sredotočji osnuje inštitucija, v kateri najde vsak narod svoje zaveznike, takrat se bode dalo cesarstvo vrediti tako, da se zagotovi pravo vsem posameznim deželam, narodnost vsem národom, in ustavna svoboda ne samo na eni strani, ampak kakor v Peštu, tako tudi v Zagrebu.

Stvar, ki nas najbliže tiče, je pa vprašanje o zadevah, v katerih smo mi z Ogersko kraljevino. Pripravljeni smo po smislu 42. čl. 1861. leta v ožo zvezo stopiti z Ogri ter ž njimi reševati državno-pravno vprašanje o celoti avstrijskega cesarstva. Od najstarejših časov do najposlednje dôbe bili smo samosvojni in samostalni gledé državno-pravnega in ustavnega življenja. Naš narod si je v polni zavesti svoje samostalnosti (1527. l.) izvolil Ferdinanda za svojega kralja; toda tako, da so deželni naši zbori v Križevcu, Varaždinu in v raznih mestih odtod do pragmatičke sankcije samosvojno reševali vse državne posle od najmanjšega do največjega. Kar se tiče pragmatične sankcije, to je vsem znano, da smo jo mi sprejeli enajst let poprej kakor Ogri. Da ni bil narod naš tedaj neodvisen, je li mogoče, da ne bi bil ogerski zbor reklamiral svojega prava? Ferdinand in Karol sta nam zagotovila, da jima bodo svete vse naše privilegije, vsa naša prava, da se hočeta vselej po njih ravnati; tako je naša samostojnost in neodvisnost tudi po vladarji utemeljena ne samo za ono dôbo, ampak za vselej. Postave 1848. leta — pravi govornik — našemu národu nikakor ne morejo biti postave, že zaradi tega ne, kar sem dozdej govoril, pa tudi zavolj tega ne, ker bi bile smrt za naše državno življenje, in za naše bitje, za naš obstanek; najprvo pravo vsacega národa pa je življenje, te pravice nikdo ne sme napadati; človek ali narod, kateri ne bi branil svojega življenja, ni vreden življenja. Preverjen sem, da so tudi oni gospodje, ki se potegujejo za postave 1848. leta, prepričani, da hočemo mi in narod naš spoštovati prah in kosti onega junaka, kateri je bil vstal za neodvisnost našega národa, in da komaj čakamo spominka naši mladeži v zgled, kako je treba narod svoj ljubiti in braniti njegova prava. S tem sem hotel samo to opravičiti, da se nam ni bati, sklicavati se na samostalnost in samosvojnost svojo.

Še ene dogodbe moram omeniti. V bojih s Turki bil je narod naš tako srečen, da ti krvoločniki, ki so uplenili Pešto in privihrali pred Dunaj, nikdar niso prišli v Zagreb, kterege so branila bandera naših banov. To so dosegli naši očetje z edinostjo in pogumnostjo; ali slavnih prededov sinovi z istimi lastnostmi zdaj ne bi mogli doseči tega, česar narod neobhodnje potrebuje?

Dr. Schumacher pripoveduje, da v južni Ameriki s takim ognjem varujejo polje ponočne zmrzline.

* Gnojnim jamam (Senkgruben) se vzame smrad, ako se gnoj potrese z žganim apnom in ogelnim prahom; unega se vzame 20 do 30 delov, tega pa 2 dela; v tej razmeri se pomeša ogelni prah z drobnim apnom.

Národne stvari.

Kmet in národnost.

Spisal dr. J. Mencinger.

(Konec.)

Kmet ljubi lepo cerkev v svoji fari in vesel je lepega zvonjenja, ki se močno in daleč razlega. (Spominjam se vrstic narodne pesmi od „zagorskih zvonov.“) Farani se s tem radi ponašajo. Taka nedolžna ošabnost je nekaj vredna; del je kmečkega samočastja in varuje kmeta mnogih napak. Sploh smeš misliti, da kjer najdeš lepo cerkev zraven čednih hiš, tam so prebivavci snažni, tudi na duhu in spodobno se obnašajo. — Slovenskemu narodu pobožnost ni še pokvarjena. Fara pri našem ljudstvu, bodi si kjer koli, ni samo duhovna postaja, temuč duhovna družina, dušni pastir je duhovni oče svoje fare tudi v tem pomenu, da je on oseba, ki ima korenino v kmetijstvu, po svoji vednosti in čistosti pa kmete presega. Duhoven na kmetih tedaj ni samo cerkveni vodnik, temuč pomočnik in svetovavec v vseh nadtelesnih zadevah; saj je tisti mož v fari, ki vživa občno zaupanje in ljubezen, ako se namreč drži svojega stanú in poklica. — Po vsem tem je duhoven najbolj pravi razlagavec ideje narodnosti med kmeti, in če mu je mar napredek naroda svojih faranov, če mu je mar, faranom svojim vračati njihovo ljubezen in zaupanje, tudi ne bo našel boljšega dela, kakor kmetom kazati, kaj da so: „slovenski kmetje“, ter jih učiti, kako naj bodo dobri kmetje v svojem stanu, in dobri udje cerkve in države v svojem narodu. — Ta nauk ne gre v cerkev, ker je posveten, tudi ni duhovnom zapovedan (preje morebiti komu prepovedan); samo dobrovoljen nauk je, ki izhaja iz ljubezni do zaupajočega dolgo zanemarjenega naroda, po kateri tisti, ki nimajo veliko narodne omike, nekaj te omike tudi stradajočim privoščijo. Dober duhoven, ki ga veseli ljubezen do svojih ovčic tudi pri posvetnih rečeh kazati, ima pa zunaj cerkve veliko priložnosti za podučevanje, in njegove besede ne bodo lahko padale na skalo, ker pozna lastnosti in sposobnosti skoraj vsacega iz svoje srenje.

Duhovnik bo tako koristil narodu na vse strani in zraven bo nekatere obvaroval zmotnjav in zapeljevanja, ktero delajo nemškovanjci, nekatere pa slepe strasti, ki jo napravljaja prenapeta gorečnost.

Ne bom razlagal, kako naj se narod podučuje, ker potrebno ni in tudi ne želim, da bi se mi reklo, da duhovnom razlagam ravno to, kar sem se od njih učil.

Cerkev, duhovni in narod so trdno in naravno združeni v medsobno podporo. Vsaka moč, ki si je hotela ali cerkev ali duhovne ali narod potlačiti, skušala je razdjati to naravno zvezo. Za cesarja Jožefa II. se je močno nemčevalo. Kakor smo čuli, je bilo takrat in veliko let pozneje celó v kmečkih šolah prepovedano slovenski govoriti. Nemškovanje je kmete zadevalo. Nemškutarija in birokracija ste si pa pravi sestri, le da se je birokracija duhovnov lotila s tistim Jozefinizmom. Birokracija je imela tanke oči in tanka ušesa takrat, kadar je želela kaj razdvojiti. Zapazila je trdno zaupanje in zvezo med duhovni in kmeti. Prizadevala si je tedaj ločiti duhovna od kmetov in ga vvrstiti v birokratiški kolobar. Pri starih farah je duhoven do-

hodke imel od zemljišč med farani, in kmetoval je, kolikor bolj umno, toliko bolj s pridom. Novih far se je dokaj napravilo. Pri teh pa se plačilo vleče iz državnih zavodov. Duhoven je tako manj sam svoj gospod in ima še to neprijetnost, da njegov dohodek ne raste z žitno ceno. Dajalo se je duhovnom nekaj opravil, ki niso v zvezi z duhovnim poklicem, in birokracija se je mešala v več zadev, ki so prav za prav duhovniška notranja reč. Tako je birokracija razcepovala dva stanova, državi ne na korist, a samo zato, da je množila svojo nepotrebno moč — in ta dva stanova sta popolnoma konservativna.

Našli so se tu in tam duhovni, ki so delali po vodilih birokracije, stopili v njen kolobar in pridno pomagali nemškutariti na kmetih. Komu so s tem koristili? Svojim lastnim nasprotnikom. Res je, da duhovni imajo podporo v veri in cerkvi — a oni so tudi političen stan; da si ohranijo tega stanú veljavo, morajo se opirati na drugi konservativni stan — na kmeta ali plemstvo; na slovenskem tedaj posebno na kmeta.

Kakošen pa bi bil nasledek za kmeta, ako bi bila nemškutarija obveljala? Nikako dober. Kmet ostane trden, dokler ostane pri svoji navadi pri „v starih šegah vtrjenih postavah“; kadar se mu vzame prirojeni značaj, ako se sili v kaj novega nenavadnega, zgubi svojo historično podlago, in peša ne samo na premoženji, temuč tudi na poštenji.*) Ravno slovenstvo je pa našega kmeta najstarejši in najočitniši značaj! Birokracija je rekala, da nas vse želi osrečiti — zato je imela toliko teoretičnih potov. Ako je vsaka njenih naprav imela dober namen, naj pové: kaj našemu kmetu v obče, kaj posebno k povzdigi njegovega moštva in premoženja pomaga, da se je silil tuj jezik v šole in uradnice? Odgovora bomo menda čakali do sodnjega dné.

Naš kmet je veliko trpel v nekdanjih časih, vendar je ostal vedno zvest in konservativen, tak kakoršen je bil in je s svojim starim dolgo zaničevanim slovenstvom. Ohranimo, izobrazimo mu tedaj ta dobri značaj; z duhom navdajmo mu to korenito narodno moč. Ako je ta moč dozdej, ko je nihče ni gojil, bila tako dobra, koliko bo koristila, ako jo po pravi poti izurimo in z domačo hrano okrepčamo!

Sedanji časi našemu narodu niso še tako ugodni, da bi mahoma vse zadobili, česar želimo. Na narodnem obnebjji še mnogo meglá in oblakov zavira svobode solnce, da ne more jasno sejati. Vendar „vremena bodo se zjasnila.“ Po postavnem potu, od kterega se nikoli odvrnili ne bomo, dosegli bodemo s časom vse, kar nam je potrebno in koristno. Dosti je slabih politikarjev, ki si strehe pred zidovjem želé, vse naglo in preveč pričakujejo ter se čudežev nadjajo. Državno življenje in narodni napredek, ako če biti stanoviten, se počasi giblje do popolnosti. Tak je zakon narave! — Večkrat se pravi: narodje so neumerjoči; ministri in poglavarji pridejo pa odidejo, — narod ostane. — Res, ministri pridejo in odidejo, a tudi narodje preidejo, ako prav ne živé. Da so narodje neumrjoči, morajo v sebi imeti moč rasti in pomlajevanja. Samo takrat in tako dolgo ne propadejo, dokler v sebi hranijo kreposti vere in poštenja in dokler se ne ustavljajo splošnemu napredovanju in vladajočim idejam. O narodskem življenji nam je človeška zgodovina kaj resnobna učnica, in poveda nam, koliko narodov in držav je že poginilo, ker so zapustili pot občne čednosti in časnega napredovanja.

*) Ko sem se enkrat s kmeti razgovarjal o šolah, kako koristne so kmetu, so me zavrnil z djanskimi dokazi rekoč: „Ne bo dal! Ta in ta in še mnogo družih so hodili v šolo, in to v ljubljanske šole; naučili so se sicer nekoliko nemških besedi, al kmetujejo veliko slabejše od nas, ki šole nismo videli od znotraj; pa to ni čuda, ker se sramujejo kmetovanja in nas neumnih kmetov.“

Kaj si bomo mi Slovenci iz tega posneli? Ne plaši naj nas, da smo majhen narod. Večna je pravica, ki vlada v časov zgodovini z neustavljivo močjo. Prišel bode zraven enako pravnosti tudi čas enako častja. Narodje bodo enaki v pravicah; vsak pa bo tudi dosegel vredno čast, naj je majhen ali velik. Vrednost enega ali drugega se ne bode merila po številu ali zunanji moči posameznih rojakov, temuč po njihovi dušni čednosti in omiki, ter po tem, kako se je vès narod udeležil splošnega napredovanja. Pripravljajmo se za ta čas. Skrbimo tedaj, da se nam narod ohrani v sedanji celoti, in da bode njegova dobra večina — da bodo kmetje pošteni v mislih in djanji, trdni v značaji in premoženji, da bodo v narodnem izobraževanju, kakor je njihovemu stanu primerno, stopali s časom naprej, — potlej pridete politična enakopravnost in čast samé ob sebi.

Drobtinica národne ravnopravnosti v cesarskih kancelijah.

Deželni poglavar štajarski grof Mecsery je menda vsled interpelacije Razlagove v deželnem zboru razposlal c. k. okrajnim gosposkam slovenskega Štajarja 20. dan u. m. sledeči ukaz: Pravilo cesarske vlade je vse-skozi to, da vsi narodi avstrijski vživajo enako varstvo. Po tem pravilu je že. c. k. ministerstvo pravosodja 15. sušca 1862 dalo sodniškim uradnijam ukaz, da se slovenskemu jeziku pravica godí, in nanašaje se na omenjeno vladino pravilo zapovedujem tudi c. kr. političnim gosposkam, da tam, kjer razmere jezika to zahtevajo ali ljudje tega želijo, se protokoli (zapisniki) in obravnave pišejo v slovenskem jeziku in v slovenskem jeziku tudi pisma iz kancelij jim pošiljajo.

To je jedro poglavarjevega ukaza. Drobtinica ravnopravnosti je res, pa tudi ne več kot — drobtinica. Ker državnega ministra grofa Belkredi-a čislamo možá, ki ima resno voljo pravičen biti vsem narodom avstrijskim, tedaj tudi slovenskemu, ne moremo sprevideti, zakaj da še ne veljá brez „wenn“ in „wo“ pravilo njegovo, ktero je, nastopivši ministerstvo, izrekel v slavni svoji okrožnici, da „vsak uradnik in vsaka uradnija mora z ljudstvom v njegovem jeziku občiti se (govoriti in pisati).“ Tù ne stoji ne besedica: „kjer razmere jezika zahtevajo“ ali „kadar ljudjé želijo.“ Ravno tisti ukaz od 1862. leta, ki ga navaja gosp. deželni poglavar, je tudi veleval „nach Thunlichkeit“, „nach Möglichkeit“ — al prašajmo skušnje 4 let, kolik o je po tistem ukazu prišlo slovenščine v uradnije? Če bi je bilo kaj prida prišlo, ne bilo bi interpelacij slišati ne na štajarskem ne na kranjskem deželnem zboru. Slovenski jezik je deželni jezik dolnjega Štajarja ravno tako kakor kranjske dežele, — ako se v ogerski, laški, nemški Avstrii ne prašajo še le ljudje, kako naj se zapisniki in pisma jim pišejo, kako, da na Slovenskem isto pravilo ne veljá? Naši ljudjé, kterim do 1848. leta ni ne ena slovenska besedica prišla slovenski pisana na dom, so tako plahi in pohlevni, da si ne upajo reči: „pišite nam slovenski“, in ker si ne upajo, pa se potem kmalu reče, da „ljudstvo tega noče.“ To je eno. Drugo pa je to, da ukaz: „kjer razmere jezika slovenski jezik zahtevajo“ je stvar, ki se dá tako ali tako zasukati. Zato bi želeli, da bi se brez pogojev naravnost reklo, kakor je rekla okrožnica ministrova: vsaka uradnija ima v slovenskih okrajih s slovenskim narodom slovenski v besedi in pismu ravnati. Ne preziramo sicer, da se to pravilo utegne tudi z poglavarjevim ukazom izvršiti; al le ondi se bo zgo-

dilo, kjer so uradniki verno udani ministrovemu pravilu in kjer bojo ljudje našega naroda sami toliko poguma imeli, da bojo to zahtevali.

Skušnje bojo učile, kako bode. Bog daj, da bi ta drobtinica narasla za celi kos kruha! Največ je zdaj na tem ležeče, da se zdramijo ljudje in zahtevajo zapisnike in pisma v svojem jeziku.

Slovansko slovstvo.

* *Izvirno slovensko tragedijo „Marija Antonijeta“ v 5 djanjih (mesto: Versalje in Pariz, čas: 1793) podpisani ravno izdeluje. Kralja Ludovika XVI. nisem mogel poozoriti v tej obširni dramatični pesmi; veliko krepko-dušnejša zgodovinska prikazen je nesrečna kraljica Marija Antonijeta, njegova žena. Kdor pozná francosko homatijo preteklega stoletja, ta bo vedel, da mi groznih in patetičnih prizorov ne primanjkuje, čeravno mi rabijo le toliko, kolikor mi pesniška dostojnost pripušča; za žaloigersko sočutje pa poskrbeva moja pohlevna muza. Nadjam se, da kane marsikaka solzica moji kraljevski junakinji. Ker ima biti to delo prva slovenska izvirna tragedija, ne toži se mi ne časa ne pridnosti; saj delam za svojo predrago domovino. — To dajem na znanje s prošnjo, da bi se mi oni podpisatelji, ki bi si mislili to delo naročiti, že v prihodnjih dveh mesecih oglasili, zakaj vedeti moram že v tem času, ali mi bo moč tragedijo na svojo roko na beli dan spraviti ali ne. Naročnina se bode odrajtala po prejeti knjigi. Ob enem prosim tudi slavna vredništva*) in slovenske domoljube, pa tudi slovenske čitavnice, naj bi me z nabiranjem naročnikov podpirati blagovolili.*

Ne samo šaloigríc, temuč veliko več dramatičnih pesem za velike glediščine odre je treba. Šala umrje tako rekoč pri porodu; resnost pa prestane vse čase, ona dere mogočno z novimi in krepkimi idejami naprej, in razglasuje narodovo čast in slavo. Upati gré, da bomo tudi mi Slovenci skoro narodno gledišče imeli. Dobro gledišče pa stoji med posvetnimi izobraževavnimi sredstvi na prvem mestu; ono je živa potreba, ktere prevpiti nobena človeška strast ne more. Čas je, da poskusimo enkrat tudi z lastnimi močmi kaj napraviti; saj um je tudi pri nas domá. Radi smo se naslanjali na ideje in izdelke tujih pisateljev. Prevajanje tujih klasikov je velike koristi; a to niso naši izdelki, le izposodili smo si jih pri tujcu za svoje potrebe. S prestavljanjem se je le gibčnost in moč slovenskega jezika dokazala, ne pa veljavnost slovenskega uma. Krepka misel prinese krepko besedo sabo, misel pa je duša, beseda telo; blaga misel se rada opasuje z lepim telesom. Čuda lep, dereč, blag in mogočen jezik govorimo mi Slovenci; glagol naš je bolj natančen od števil, naši pregovori, reki itd. so kakor iz ljube nature izrezani, z eno besedo: slovenščine ne gojiti in posvečevati z lepimi umotvori, bila bi pregreha. Naj bi se jelo delati kaj resneje na dramatičnem polji. Poskusimo, poskusite: venec slave je spleten; da-si še široko visi, dajmo, da ga dosežemo ne sebi, ampak milemu narodu našemu, kterege tujčeva oholost zaničljivo teptá!

Za pokušnjo javljam nekoliko vrstic iz svoje tragedije, **) ki pride z božjo pomočjo med letom na svetlo. Da najde prizanesljivo uho!

V Gorici 24. februarja 1866.

Slovenskemu narodu vès vdani
France Zakrajšek.

* *Cvetja iz domačih in tujih logov* — 29. vezek je prišel na svetlo. V tem vezku je dovršena žaloigra

*) Zapišite nas tudi med naročnike.

**) Rađe jih prinesejo „Novice“ prihodnjič.